

XVII.-XIX. Yüzyıllara Ait Yayınlanmış Türkçe Divan ve Divançeler

Ziya AVŞAR*

KLASİK TÜRK edebiyatının en önemli edebî ürünleri divanlardır. Bu itibarla klasik Türk edebiyatı bu edebî eserin adına izafetle “divan edebiyatı” diye adlandırılmıştır. XIII. yüzyılla XX. yüzyıl arasında, edebiyat tarihimizin en uzun süreli edebî anlayışına yön veren klasik edebiyatımızın bu ürünlerinin, edebî olmanın yanında tarihî, filolojik, sosyolojik ve folklorik yönlerden de belgesel nitelikleri vardır.

Klasik edebiyatımızın “divan” adı verilen ve şairliğin yegâne ölçüsü sayılan eserlerinin, medeniyetimizin ve milletimizin ruhuna tutulan tarihî bir ayna olduğu kanısındayız. Bu aynada gördüğümüz manzara şudur: XVI. yüzyıla kadar söyleyiş ve söyleme tekniği bakımından kendi yolunu arayan sanatçılarımız, XVI. yüzyıldan itibaren İslâm medeniyetinin özgün bir halkası olan klasik Türk edebiyatını, bu medeniyetin üçüncü büyük edebiyatı olarak ortaya koyarlar. Bu yüzyıldan itibaren zevkte, ifadede ve dilde istenilen şeyleri şiire yansıtacak ve sanatçıların ruh derinliklerini aktarabilecek bir edebî yetkinlik, metinlerde bariz olarak görülür.

Yukarıda ifade ettiğimiz yüzyıllar arasında edebî, estetik ve poetik zevkimizin gelişimini somut olarak kanıtlayan divanlarla, cumhuriyet dönemi edebî çevresinin münasebeti önemlidir. Bu açıdan Arap harfleriyle yazılmış ve basılmış bu nadide ürünlerin harf inkılâbından sonra yeni harflere aktarılması tarihî, edebî ve kültürel bir zarurettir. Ancak bu aktarım işi uzmanlık isteyen bir sürece girdiği için divanların yayınlanmaları daha çok akademik mesai gerektiren bir hüviyete bürünmüştür.

*Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Biz bu makale denemesinde, cumhuriyet dönemi boyunca, klasik edebiyatımızın XVII.-XIX. asırlarında ortaya konan divanların, yeni harflerle yayınlanmaları üzerinde duracağız. Tarihî bir dil ve kültüre dayanan divanların yayımlarının, bilimsel yöntemlere göre yapılması en doğru olanıdır. Bunun yanında toplumsal ihtiyaç ve fayda gözetilerek bu yöntemin dışında yarı ilmî ve amatör divan neşri gayretlerine de şahit olmaktadır. Bu gayretlerin daha çok tasavvufî divanlar ile divan sahibi halk şairlerinin eserlerine yönelik olduğunu vurgulamakta fayda vardır.

Biz bu çalışmamızda, ele aldığımız eserlerin divan diye adlandırılanları üzerinde durduk. Aslında bu adlandırmaya uygun eser veren üç grup şair vardır: Divan şairleri, mutasavvıf şairler ve halk şairleri. Ele aldığımız divanları bu üç gruba göre tasnif etmek mümkündür, ancak biz böyle hareket etmek yerine, şairleri herhangi bir ölçüye göre sınıflamadan ölüm tarihlerine göre sıraladık. Bunu yapmaktaki gayemiz, aynı dönemde yaşayıp ölen şairleri, gerçek hayat içinde, hayatın realitesine uygun olarak konumlandırmaktır. Koparma yerine eklemlemeyi tercih ettik. Böylelikle okuyanların ve bakanların çok rahatlıkla belli sonuçlara varacağı bir bütünlük oluşturduk.

Pratik amaç gayesiyle yapılan tasniflerin sonucu olarak asla, yan yana göremediğimiz ve bu yüzden aynı hayat dilimini paylaştıklarını aklımıza getirmedığımız isimler, çok dikkat çekici bir tablo oluşturdu. Sözgelimi, halk şairi Âşık Ömer (ö. 1707?), Divan şairi Nâbî (ö. 1712)'den beş yıl önce ölmüş, Mesnevî şairi, mutasavvıf İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725)'den ise yirmi yıl önce. Âşık Ömer'in 60 yaşında öldüğünü, başka bir deyişle 1643'de doğduğunu varsayarsak, Nâbî (d. 1642)'den bir yaş küçük, Bursevî (d. 1653)'den 10 yaş büyük olduğu sonucuna varırız. Dolayısıyla, Nâbî ile 60, Bursevî ile 50 yılı, aynı gök kubbenin altında yaşayan âşğın şairlerini değerlendirirken bu tabloyu ihmal etmememiz gerektiği sonucuna varırız. Eski toplumda bir kast sistemi varmış gibi, yapay tasniflerle birbirinden kopardığımız bu şairleri, madem divanları var, istisnasız divan şairi saymadan yanayız. Şairleri sıralarken ölçümüz, divan sahibi olup olmadıkları olmuştur. Bir divan ortaya koyarak temel asgari müşterekte birleşen bu şairlere ayrı sıfatlar vererek, yukarıda andığımız ayırım biçimlerine gitmedik.

Yayınlanmış eserleri değerlendirirken, divanların neşrinde süregelen bazı sorunlar dikkatimizi çekti. Bu sorunları aktarmanın yeni neşirler için faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu sorunlardan ilki, *divan metinleriyle inceleme kısımlarının oransızlığı* oldu. Araştırmacıların büyük bir kesimi, inceleme kısmını yasak savar bir edayla, tabir mazur görülsün, savuşturmakta ve bir an önce metne geçmektedirler. Metinler yeterince irdelenmemekte, şairin hayatına, edebî kişiliğine ve eserlerine ilişkin klasik kaynaklardaki veriler, tenkidî bir gözle ele alınarak yeterince tartışılmamaktadır. Bizim tespitimize göre bir Divan neşrinde (divançeler hariç) en az 70- 75 sayfalık bir inceleme araştırma kısmı gerekmektedir.

İkinci husus ise, Divan *metnindeki şiirlerin, nazım şekillerine göre tasnif edilip, nazım türlerine göre ayrıca değerlendirilmemesidir*. Ele aldığımız divanların büyük bir bölümünde, bu sorunların görülmesi, denizi geçip dereye boğulduğumuzun göstergesidir. Bu sorun, bu satırların yazarı dâhil hepimizin sorunu olup, acilen bir çözüme kavuşturulmayı beklemektedir. Bu kargaşanın genellikle yazma nüshalardan geldiği görülmektedir. Tam bu noktada, araştırmacının *metne müdahale edip etmeme sorunu* da kendini gösteriyor. Yayınlanmış örneklerde kasideler sırasında bir terci-i bend yahut müseddes görmek mümkündür. Müstensih böyle tertip etti diye, araştırmacı aynı kargaşayı yansıtmalı mı yoksa bunu düzeltmeli midir? Biz, ikinci şıktan yanayız. Değilse sorunları giderip metne çekidüzen vermeyeceksek, ne diye metin kuruyoruz sorusuna cevap vermede zorlanabiliriz.

Üçüncü olarak, bazı *nazım şekillerini isimlendirmedeki sorunları* sayabiliriz. Bu bağlamda en çok karıştırılan nazım şekilleri rubâiler, kıtalar, müfret ve matlalardır. Bazı divanlarda rubâi adı altında verilen şiirlerin vezinlerinin ahreb ve ahremle herhangi bir münasebeti olmadığı görülüyor ki bunları aksine bir durum yoksa kıta saymak gerekmektedir. Müfretler başlığı altında verilen beyitlerin çoğu da matlaya uygundur. Araştırmacının bu durumda müstensih(ler)e bağlı kalmasına gerek yok diye düşünmekteyiz.

Konumuz olan yüzyıllara ilişkin kimi divanlara maalesef ulaşamamıştır. Bu durumu telafi etmek için tespit ettiğimiz, ancak göremediğimiz divanları realiteyi belirtir bir kaynakça ile zikretme yolunu seçtik. Buna rağmen yüzyıllara ilişkin yayınlanmış bazı divanları da tespit edememiş olmamız kuvvetle muhtemeldir. Bu eksiklikleri, diğer yüzyılları da kapsayan divanları dâhil ederek hazırlayacağımız bir kitaba havale ediyoruz.

Eserleri değerlendirirken, insanın mutlak manada nesnel olmayacağı bilinciyle, mümkün olduğunca nesnel olmaya özen gösterdik. Amacımız bu zor metinlerin neşrine emek veren şahsiyetleri rencide etmek değil, mevcut durumun bir değerlendirmesini yapmaktır, sürç-i lisan ettikse hoş görüle. Sahanın içinden gelen birisi olarak, bu metinlerin neşrinin, ne çetin bir emek gerektirdiğini yakinen bilenlerdeniz. Bu cümleden olmak üzere, bu metinlerin neşrine emek veren herkese teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

XVII. Yüzyıl Divanları

1. Vîrânî (ö. XVII. Yüzyıl başları ?) Divanı: M. Halid Bayrı,

Âşık Vîrânî Divanı, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi Yayınları, 1957/1959 ?, 288 s.

Hazırlayan, başlıksız *Giriş* kısmında, şair ve eseri hakkında, oturmuş bir yöntem ürünü olmayan bir üslupla bilgi vermeye çalışır. Ancak verdiği bilgiler, kaynakların tenkidine dayanmadığı için, okuyanı net bir sonuca götürmekten

uzaktır. Yazar şairin yaşadığı yüzyılı tasrih edememiş, alıntılarda geçen XVI. asırda yetişme (s. 7) savı ise, şiirlerin dil ve ifadesiyle örtüşmemektedir. Bu sebepten şairi XVII. yüzyıla dâhil ettik.

Divan'ın metin kısmında, Romen rakamlarıyla sıralanmış 279 şiir tasnifsiz olup, vezinleri gösterilmiştir. Divan nüshasının 1854'te istinsah edildiği bilgisi vardır. Şiirlerin 36'sı murabba, 10'u müseddes, 2'si terci-bent, biri müsemmen, 2'si müstezat, biri hece vezniyle dörtlü, geriye kalan şiirlerin ikisi hece vezniyle olmak üzere 228'i ise gazeldir (s. 15-266). Metinler kısmını *Sözlük* izlemektedir (s. 267-288). Çalışma, bilimsel nitelikten uzaktır.

2. Ereğlîli Tûrâbî (ö. 1622-1623) Divanı: Cihan Okuyucu, Ereğlîli Tûrâbî Divanı, İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları, 2004, 281 s.

Araştırmacı, eserin *Sunuş* kısmında, çalışmanın Tûrâbî ve Riyâzî'nin şiirlerini ihtiva eden bir mecmua olduğunu belirtir. Birinci Bölüm, inceleme kısmıdır. Nüsha tavsifinden sonra mecmua ve sahibi hakkında bazı bilgiler verilerek, Riyâzî ve Tûrâbî'nin hayatı üzerinde durulmuştur. Akabinde Tûrâbî'nin edebî şahsiyeti verilmeye çalışılmıştır (s. 5- 30). Mecmuada yer alan şiirlerin dökümü yapıldıktan sonra (s. 31- 40) metne geçilir.

Bütüncül bir metotla düzenlenen metin kısmı, İkinci Bölüm'dür. Metne göre; biri Farsça 46 gazel, 14 müseddes, 1 muhammes, 213 tarih, 11 kıta, 6 nazm ve 5 müfret bulunmaktadır (s. 42- 256). Metinden sonra *Ek* kısmında Riyâzî'ye ait 30 manzumeye yer verilmiş (s. 257-279) ve eser, *Kaynakça* ile sonlandırılmıştır (s. 280-281).

3. Mahmûd Hüdâyî (d. 1543/44-ö. 1628) Divanı:

Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı II, İstanbul: (Yayın Yeri İ.Ü. Döner Sermaye İşletmesi?), 1985, 265 s.

Yazar, metinler kısmına geçerken, Divan nüshalarına ilişkin bilgi vererek, tespit ettiği 40 nüshanın künyesini verir. Divan'da 2'si hece vezinli 5 tevhit ve münacat, biri hece vezinli 5 naat, 57'si hece vezninde 220 ilahi, 57 kıta ve rubâî, 199 matla ve müfret, biri tespih 4 Arapça manzume, 11 Arapça kıta, 12 Arapça matla ve müfret, 14 Arapça mensur vecize, 3 Farsça kıta ve 2 Farsça müfret vardır (s. 15-212). Divan metnini, "Metinle İlgili Bazı Açıklamalar", "Sözlük" ve divan nüshalarından seçilmiş bazı örnek tıpkıbasımlar takip eder (s. 213-262).

4. Nefî (ö. 1635) Divanı: Metin Akkuş, Nefî Divânı, Ankara:

Akçağ Yayınları, 1993, 355+(74) s.

Yazar eserinin ilk kısmında, şairin hayatını ana hatlarıyla ele aldıktan sonra, Nefî'nin özgün kişiliğini oluşturan ayrımlara dikkat çeker. Yazar, şairin "Sa-

natı” başlığı altında, Nef’î’nin şair kimliğinin oluşum sürecine etki eden amiller, başka bir ifadeyle onu besleyen kaynakları söz konusu ederek, şairin edebî hüviyetinin baskın yönlerini yapan özellikleriyle, şiirini farklı kılan hususlara işaret eder (s. 13-31). “Eserleri” bahsinde, araştırmacı, Nef’î’nin diğer eserler için özlü bilgi verip, Divan’da biraz daha ayrıntıya girmiştir (s. 32- 37). Bu bahsi “Kaynakça”, onu da Divan’ın 9 yazma nüshasının künyesinin verildiği sayfa izler (s. 38-40). Eserin bu kısmında -aynı şey metin kısmı için de geçerli- baskının özensizliğinden kaynaklanan çok sayıda hata vardır. Bunlardan, sadece inceleme boyunca verilen 28 dipnottan, hiç birinin eserde yer almadığını söylemek yeterli olur sanırız.

Divan’ın metin kısmının dökümü şöyledir: İkişi naat, biri Mevlana medhiyesi olmak üzere 63 kaside (s. 45-256). Eserde sayı 62 görünüyorsa da bu, numaralama yanlışından kaynaklanmaktadır. Mesela 14, 38 ve 48 numaralar mükerrem verilirken, 16 ve 37 numaraları atlanmıştır. Bu durumda sayı bir fazla çıkacaktır; 62 yerine 63. Musammatlar kısmında; 1 müseddes, 1 tahmis, 1 terkip-bent (Sâkî-nâme) ve 1 mesnevi vardır (s. 259-265). 10 kıta-i kebire, 144 gazel. Gazel adedi 144 olduğu halde, metinde nedenini anlayamadığımız (7/1, 7/2, 7/3...) gibi bir numaralama tekniği kullanıldığından sayı 10 eksik görünmektedir. 2 kıta, 6 nazm, 5 rubâî, 6 matla (metinde müfret diye adlandırılmış) ve 2 müfret. (s. 269- 355). Eserde metin kısmından sonra, numarاسız olarak 74 sayfalık tıpkıbasım vardır.

5. Râmî (ö. 1640) *Divanı*: Erdal Hamami, *Râmî Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, 608 s.

Hamami, eserin “Önsöz”ünde Râmî mahlasıyla yazan iki şairi ayırt eder: Sadrazam Râmî Mehmed Paşa (1654-1707) ve Abdurrahman Râmî Çelebi. Araştırmacı, “unutulmuş ya da ihmal edilmiş, her yönüyle araştırmaya muhtaç Abdurrahman Râmî Çelebi’nin Divan’ını yayınlamayı düşündüğünü” belirtir. Verdigi bilgiden; Hamami’nin bu Divan’ı 1968 yılında lisans tezi olarak hazırladığını, aradan geçen otuz yıl içerisinde yeni bilgi ve birikimleri de ekleyerek eseri ortaya koyduğunu öğreniyoruz. “Giriş”te (s. 1-3) çalışma yöntemini anlatmış, (s. 3-31) arasında ise şairin hayatı, Divan’ı, divanın üç nüshasının tavsifi, edebî kişiliği, Divan’daki vezinler ve dil bakımından kısa değerlendirmeler vardır. Bu kısmın metot bakımından eksik ve dağınık olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Metin kısmında; biri kitabın sonunda 36 kaside, 45 kıta, biri Farsça ve kitabın sonunda olmak üzere 9 tarih, 45 rubâî, 301 gazel ve 8 matla bulunmaktadır. Arapça ve Farsça manzumeler eski harflerle dizilmiştir (s. 37-601). Araştırmacının hazırladığı Divan’ın metin düzeninde, tertip sorunları göze çarpmaktadır.

6. (Şeyhülislam) Yahyâ (d. 1552-ö. 1644) *Divanı: Rekin Ertem, Şeyhülislâm Yahyâ Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, xlvı+ 302+ (90) s.*

Yazar, Eserin inceleme kısmında, şairin hayatını, şahsiyetini mensup olduğu ailenin konumunu ve şeceresini belirleyip, şairin hayratından bahseder. Şairin edebî şahsiyeti üzerinde kısaca durduktan sonra eserleri hakkında bilgiler ve şairin Divan'ının biri matbu, 29 yazma nüshasının künyesini verir. Bu kısmın ardından şairin şiirleri ayrıca değerlendirilir. Konular bağlamında bir şiir değerlendirilmesiyle şairlik gücü tespit edilerek "Kaynaklar" kısmına geçilir (s. i- xlvı).

Metinler kısmında, biri naat 6 kaside, 77 beyitlik bir mesnevi (sakinâme), 1 tahmis, 452 gazel, 2 tarih, 51 kıta, 10 rubâî, 115 matla ve 34 müfret yer alır (s. 3-302). Metinlerde popüler baskı kaygısıyla, vezin, nüsha farkı ve çevriyazı işaretleri yer almaz. Metinler kısmını, matbu nüshanın numaralı 90 sayfalık tıpkıbasımı izler.

7. Şeyhülislam Yahyâ (d. 1552- ö. 1644) *Divanı: Hasan Kavruk, Şeyhülislâm Yahyâ Divanı, Ankara: MEB Yayınları Divanlar Dizisi:13, 2001, xli+509 s.*

Yazar "Önsöz"de, bu neşrin, yüksek lisans çalışmasının genişletilmiş bir biçimi olduğunu söyleyerek, tenkitli metinde kullandığı 4 yazma ve 1 matbu nüsha hakkında bilgi verir. Araştırmacı, "Şeyhülislâm Yahyâ Efendi" başlığı altında, özlü bir şekilde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verir. Şairin eserlerinden bahsederken neşrinin yaptığı Divan'ın tespit edebildiği 63 yazma nüshasının künyelerini de ilave etmiştir. Bu kısmı "Bibliyografya", neşirde kullanılan 4 yazmanın tavsifi, nüsha kısaltmaları ve çevriyazı alfabesi izler (s. vii-xli).

Metin kısmına göre 1 naat, 77 beyitlik sakinâme, 1 tahmis, (bu kısımda metinler tasnif edilmemiş, yazmadaki sıralamaya riayet edilmiştir), 4 kaside, 450 gazel, 10 tarih, 7 kıta, 4 rubâî, 16 nazm, 64 müfret (ki bunların 7' si müfret 57' si matladır) yer alır (s. 1-509). Divan'daki metinler, özenli, sağlam ve titiz bir çalışmanın ürünüdür.

8. *Fehîm-i Kadîm* (d. 1627-ö. 1647) *Divanı: Tahir Üzgör, Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayını-Sayı: 44, 1991, vi+738 s.*

Yazarın doktora tezinin yayımı olan eser iki kısımdan oluşur. Birinci kısımda edebiyatımızın yirmi yaşının başında kaybettiği müstesna şairi Fehîm'in hayatı ve eserleri incelenir. Yazar bu bağlamda, Fehîm devri edebiyatımızın genel bir görünümünü çizerek, şairin kısa hayatının özlü bir dökümünü verir. Şairin sanatıyla ilişkili olarak, şiirinin şekil hususiyetleri, vezin ve kafiye bakımından değerlendirilmesi, şiirdeki terkiplerin mana ve hayal yönünden gös-

terdiği özellikler söz konusu edildikten sonra (s. 1–27), Fehîm Dîvânı'nın muhteva hususiyetleri tahlilî bir yöntemle işlenir. Şairin üslubu, etkileri ve etkilenmeleri üzerinde durularak bu konu bir neticeye bağlanır (s. 27–83). Araştırmacı, tenkitli metinde kullandığı 7 esas nüshanın ve kontrolde başvurduğu 8 nüshanın tavsiflerini yapar ve muhteviyat tespitinde kullandığı 17 nüshanın ise künyelerini verir (s. 85 –94).

Eserin ikinci kısmı, Divan'ın metni ve bu metinlerin bugünkü Türkçesine ayrılmıştır. Sol sayfada metin, sağ sayfada metnin bugünkü Türkçesi yer alır. Metin kısmına göre Dîvân'da kısa bir mensur dibace, 27 kaside, musammatlar kısmında 1 terci-i bent, 3 terki-i bent, 1 tazmin yer alır (s. 214–275). Musammatları, 7 kıta-i kebire, 2'si Farsça 11 tarih kıtası, 3'ü Farsça 296 gazel, 3'ü Farsça 59 rubâî takip eder (s. 276–725). Eser, “İndeks ve Bibliyografya” ile son bulur (s. 727–738).

9. *Abdülahad Nûrî* (d. 1595-ö. 1651) *Divanı*: Hüseyin Akkaya,

Abdülahad Nûrî ve Divanı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003, 372 s.

Yazar “Önsöz”de, “tarihe Kadızadeliler-Sivasîler tartışması olarak geçen medrese-tekke çatışmasının doruk noktasına ulaştığı bir dönemde yaşayan ve bu tartışmada mutasavvıflar tarafını temsil eden XVII. yüzyıl sufi şairlerinden Abdülahad Nûrî'yi inceleme konusu olarak seçtiğini” belirtir. Eser üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci Kısım'da; Şairin yaşadığı devir irdelenerek, devrin siyasi panoraması çizilmiş, döneme damgasını vuran bir fikir hareketi olan Kadızadeliler ve Sivasîler tartışmasının safhaları üzerinde durularak, devrin tekke şairleri ve şiirlerinin özellikleri serdedilmiştir (s. 19- 43).

İkinci Kısım, şairin aile şeceresiyle hayatı, intisap ettiği tarikatleri (s. 51-69) ve eserlerine ayrılmıştır. Akkaya, şairin 3 Türkçe ve 10 Arapça eseri üzerine, emek mahsulü bilgiler (s. 79-104) verdikten sonra çalışma konusu olan Divan üzerinde kapsamlı bir şekil ve muhteva incelemesi yapmıştır (s. 105-151) Bu incelemedeki yöntemin ayrıntıları özellikle dikkat çekicidir. Bu incelemeyi şairin edebî şahsiyetine ilişkin değerlendirme (s. 153-169) izler. Araştırmacı, tespit ettiği 17 nüshanın tavsiflerini yaparak, nüsha şeceresi çıkarmış ve nüshaları değerlendirme yoluna giderek, çalışmasının yönteminden bahsetmiştir (s. 173-187).

Üçüncü Kısım'da Divan'ın tenkitli metnine yer verilmiştir. (s. 191-352) Buna göre Divan; Mukaddeme ile başlamakta, onu 4 kaside izlemektedir. Musammatlar kısmında; 2 murabba, 1 muhammes, 2 tahmis, 1 müseddes, 1 tesdis, 1 terci-bent yer almaktadır. Bunları çeşitli nazım şekillerinde yazılmış 131 ilahi takip etmekte ve metin 9 kıta ve 4 müfretle sonlanmaktadır. Akkaya bu titiz çalışmasını, bir “Sonuç”la (s. 353- 355) hükme bağlamakta, geniş bir “Bibliyografya” (s. 357- 363) ve “Dizin”le tamamlamaktadır (s. 365- 372).

10. Abdülahad Nûrî (d. 1594- ö. 1651) *Divanı*: Ali Osman Coşkun, *Abdülahad Nûrî Divanı*, İsyambul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001, ix+213 s.

Araştırmacı, eseri günümüz okuyucusunu düşünerek hazırladığını belirtir ve transkripsiyon sistemini kullanmadığını ifade eder. Metin 6 nüshadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Birinci Bölüm’de şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ele alınmış (s. 3-15), akabinde Divan metnine geçilmiştir. Divan bir dibace ile başlar. Daha sonra 7 kaside, 1 terci-bent, 1 müseddes, 2 tahmis, 1 muhammes, 5 kıta, 4 beyit, 75 gazel, 16 murabba ve hece vezniyle yazılan 41 manzume vardır (s. 18-172). Eserin sonunda “Sözlük” (s. 174-212) ve “Bibliyografya” (s. 213) bulunur.

11. Cevrî (d. 1595- ö. 1654) *Divanı*: Hüseyin Ayan, *Cevrî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1981, iii + 399 s.

“İçindekiler” ve “Önsöz”den sonra Cevrî’nin yaşadığı devri ele alan araştırmacı (s. 1-3), daha sonra şairin hayatı ile bilgileri, çeşitli kaynaklar vasıtasıyla açığa kavuşturmaya çalışır (s. 4-8). Şairin eserlerini örneklerle zenginleştirerek tanıtan araştırmacı, Divan’a ait 38 nüsha tespit etmiştir (s. 9-30). Bu kısımdan sonra “Divan İncelemesi” (s. 31-44), “Cevrî’nin Edebî Kişiliği” (s. 45-52), “Bibliyografya” (s. 53-55) ve metin hazırlanırken yararlanan nüshaların tavsifi (s. 56-59) yer alır.

Metin bölümünde araştırmacının mukayesesine göre 84 kaside, üçü Farsça mesnevi nazım şekliyle yazılmış 9 kıta, 5 terkip-bent, 2 terci-bent, 272 gazel, 5 matla, ikisi Farsça 124 tarih, otuzu Farsça 33 rubâî, 7 tahmis ve 8 tesdis bulunmaktadır (s. 60-371). Metin kısmından sonra manzumelere ait “Notlar” (s. 372-390) ve “Dizin” (s. 391-399) yer almaktadır.

12. Ümmî Sinan (ö. 1657) *Divanı*: Azmî Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul: MEB Yayınları, 2000, lxxxviii+286 s.

Yazar, Ümmî Sinan’ın hayatını, tahsil ve tarikat serüvenini özlü bir şekilde ifade ederek, eserlerine değinir ve Divan’ın incelemesine geçer. Divan’ı vezin, kafiye, redif edebî sanatlar ve nazım türleri yönünden değerlendirerek, divandaki tasavvufî unsurları tahlilî bir tarzda ele alır ve tenkitli metinde kullanılan 4 yazma nüsha ile bir matbu nüshanın tavsifini yaparak tenkitli metne geçer (s. i-lxxxviii).

Metin kısmında 200 şiir, (s. 1-269) herhangi bir tasnife tabi tutulmadan yazmalarda ve matbu nüshada olduğu gibi arka arkaya sıralanmış, hece vezinli ve aruz vezinli ne kadar şiir var, belirtilmemiştir. Çalışma bu yönden özensiz bir görünüm sergilemektedir. Metinleri, Arapça ibarelerin açıklamaları ve “Bibliyografya” izler (s. 271-286).

13. Vecdî (ö. 1661) *Divançesi*: Ahmet Mermer, XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Dîvânçesi, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002, viii+ 214 s.

Yazar, “Önsöz”de Vecdî ve Dîvânçesi ile ilgili, eksik ve kusurları bulunan yüksek lisans tezlerinden söz ettikten sonra, eseri iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde Vecdî’nin hayatı, eseri ve edebî kişiliği üzerinde durmuştur (s. 3-29). Bunu müteakiben “Bibliyografya”ya yer veren araştırmacı (s. 31-36), İkinci Bölüm’de, Divançe’nin tenkitli metnini ele almıştır. Divançe’nin mevcut 28 nüshasının tavsifinin ardından (s. 39-53) nüshalara göre şiir dökümü ve Divançe’nin şeceresini ortaya koyarak nüshaları değerlendirmeye tabi tutmuştur (s. 54-58). Metin bölümünde ise 1 kaside, 72 gazel, 9 kıta, 6 rubâî, 18 muamma ve 1 müfret bulunmaktadır (s. 61-161). Metin bölümünden sonra ise “Dizin” yer almaktadır (s. 163-214).

14. Üsküdarlı Fenâyî (d. 1574- ö. 1664) *Divanı*: Abdullah Aydın, Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve Divanı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004, 347 s.

“Önsöz”de araştırmacı, divanın 7 nüshasının şeceresi kurulduktan sonra, tenkitli metnin 2 nüshanın değerlendirilmesiyle oluşturulduğunu ifade eder. “Giriş” bölümünde XVII. yüzyılda Osmanlı siyasî ve kültürel hayatı üzerinde duran (s. 11-14) yazar, Birinci Bölüm’de Fenâyî’nin hayatı, eserleri ve sanatına değinir (s. 15-23). İkinci Bölüm’de Divan’ın şekil ve muhteva özellikleri belirtilip, nazım şekilleri ve vezinler tablolarla görsel bir hale getirilir (s. 25-63).

Üçüncü Bölüm, Divan’ın tenkitli metnini ihtiva eder. Yazar izlediği yolu anlatıp, nüsha tavsifleri ve şecereyi verdikten sonra metne geçer. Tenkitli metne göre; Divan’da ikisi tarih 3 kaside, 47 murabba, 292 gazel, mesnevi nazım şekliyle yazılmış 3 beyitlik bir mesnevi, 1 rubâî, 3 tuyug, 5 kıta, 6 nazm, 51 matla’ bulunmaktadır (s. 76-344). Eserin sonunda, “Sonuç” ve “Bibliyografya” yer alır (s. 345-347).

15. Nâilî (d. 1608-1611 ?- ö. 1666) *Divanı*: Haluk İpekten, Nâilî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, (18)+ 341+(122) s.

“Önsöz”de Nailî’nin şiirlerinin nasıl okunup değerlendirilmesi gerektiğine dair bir uyarıdan sonra, Nailî’nin hayatı ve sanatı başlıklarında, genel çizgilerle şairin hayatı ve sanatı değerlendirilir. Sanatı içinde, neşrin, Divan’ın 31 yazma nüshasından seçilen, 8 nüshasına dayanılarak hazırlandığı bilgisi yer almakla birlikte, bunların niteliğine dair herhangi bir açıklama yer almaz (s. 9-18).

Divan’ın metin kısmında; biri naat, biri mehdiye 37 kaside (s. 21-128), muhammatlar kısmında, 1 terci-bent (mersiye), 2 terkip-bent, 4 müseddes, 1 tahmis, 2 kıta, 1 münacat, 2 ilahi vardır (s. 131-154). Kasidelerden başlayıp gazel-

lere kadar gelen bu kısımda metinler, tam tasnif edilmediğinden iç içe yer alırlar. Musammatları, 390 gazel, 18 kıta, 8 rubâî, 5 müfret, 11 şarkı ve biri rubâî 5 tarih izler (s. 157 -341). Metinlerde popüler baskı kaygısıyla, vezin, nüsha farkı ve çevriyazı işaretleri yer almaz. Metinler kısmını, numarasız 122 sayfalık tıpkıbasım takip eder.

16. *Nâilî-i Kadîm* (d. 1608-1611 ?- ö. 1666) *Divanı: Haluk İpekten, Nâilî-i Kadîm Dîvanı (Edisyon Kritik), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970, 504 s.*

Araştırmacı, çalışmanın “Önsöz”ünde bu metnin mevcut 28 nüsha içerisinden sekizine dayanılarak hazırlandığını ifade eder. Eserin *İçindekiler* kısmından sonra, *Divan*’ın 28 nüshasının tavsifi yapılmıştır (s. 1-18). Akabinde ise nüshaların değerlendirilmesi yapılarak emek mahsulü bir şecere çıkarılmıştır (s. 20-22).

Metin kısmında 37 kaside, 1 terci-bent, 2 terkip-bent, 4 müseddes, 1 tahmis, 21 kıta, 2 ilahi, 390 gazel, 8 rubâî, 5 müfret, 11 şarkı, 6 tarih bulunmaktadır (s. 25-498). Eserin sonunda ise *Yanlış-Doğru Cetveli* yer almaktadır (s. 499-504).

17. *Nedîm-i Kadîm* (ö. 1670) *Divançesi: Osman Horata, Nedîm-i Kadîm Dîvançesi, Ankara: KTB Yayınları, 1987, viii+211+(4) s.*

Yazar, *Divançe*’nin birinci kısmında, şairin hayatını dönemin kaynaklarını kritik ederek verir ve şahsiyetinin hatlarını kalın çizgilerle çizerek, “Eseri” bahsine geçer. Bu kısımda *Divançe* hakkında kısa bilgi veren araştırmacı, eserdeki şiirleri, kasideler, gazeller ve diğer şiirler alt başlıklarıyla değerlendirir. Birinci bölüm, şairin sanatının kaynaklar ve eserin muhtevası bağlamında belirlenmesiyle son bulur (s. 1-34).

İkinci Bölüm, tenkitli metinde kullanılan 7 yazma ve bir matbu nüshanın tavsifi, metnin hazırlanmasında izlenen yöntem ve nüsha şeceresinin çıkarılmasıyla başlayıp, metinlerle devam eder. Metinler sol sayfada, günümüz diliyle ifadesi de sağ tarafta olacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre *Divançe*’de; üçü kıta-i kebire 7 kaside, dördü natamam 34 gazel, 7 rubâî, 1 kıta, ikisi Farsça 14 matla ve Farsça 2 muamma yer alır (s. 35-185). İnceleme kısmında şairin 3 de mektubu olduğu bildirilmiş (s. 19) ancak baskı eksikliğinden kaynaklanmıyorsa, bu mektuplara metinde yer verilmemiştir. Metinleri, açıklamalı bir “Özel Terim ve İsimler Sözlüğü”, “İngilizce Özet”, “Bibliyografya” ve *Divançe*’den alınmış dört sayfalık bir tıpkıbasım izlemektedir. (s. 186- 211+(4))

18. *Neşâtî* (ö. 1674) *Divanı: Mahmut Kaplan, Neşâtî Divanı, İzmir: Akademi Kitabevi, 1996, xiii+180 s.*

Kaplan’ın çalışmasında *Önsöz* ve nüsha tavsiflerinden sonra doğrudan metne geçilir. *Önsöz*’de, bu eseri yüksek lisans tezi olarak (1981 yılı) hazırladı-

ğını, zamanla tezde kullandığı nüshalardan farklı 5 yeni nüshaya daha ulaştığını belirterek, metin teşkilinde kullandığı 19 yazma nüshanın içerik dökümünü verip, 1 matbu nüshanın ve 14 mecmuanın künyesini zikreder (s. i-xiii).

Tamamen tenkitli metinden ibaret sayabileceğimiz Kaplan'ın neşrinde, başlık konmamış ama ilk 27 şiirin kaside olarak numaralandığı anlaşılıyor. Bunların içerik olarak, üçü naat, biri miraciye ve biri mersiyedir. 17 nolu şiir terkip-bent ve 26 nolu şiir de kıta-i kebire olduğu için yerlerinin burası olması lazımdır. Kasideleri, 1 tahmis ve 1 murabba izlemektedir. Divan 137 gazel, 5 rubâi 2 kıta, 4 tarih, 3 matla ve 144 beyitlik bir *Şehrengiz* ile bitmektedir (s. 1-180). Metinleri sağlam kuran araştırmacı, şiirleri, yazmalardaki biçimine sadık kalarak aktarınca yukarıda değindiğimiz sorunlar oluşmuştur.

19. Mezâkî (ö. 1676) Divanı: Ahmet Mermer, *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991, 573 s.

“İçindekiler” ve “Önsöz”den sonra, Birinci Bölüm’de Mezâkî'nin yaşadığı devrin genel bir değerlendirmesini yapan araştırmacı (s. 15-18), akabinde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserini ele alarak, etkilediği şairlerin tespitine geçer (s. 19-56). İnceleme kısmında ise Divan; nazım şekilleri, içerik, kafiye ve redif vb. yönlerden değerlendirilmiş ve kapsamlı bir inceleme ortaya konarak (s. 57-146) “Bibliyografya” ile bitirilmiştir (s. 147-152).

İkinci Bölüm Divan'ın tenkitli metnine ayrılmıştır. Buna göre Divan'da 29 kaside, ikisi musammat, üçü redd-i matlalı, dördü mutavvel 441 gazel, 9 tarih, 1 kıta, 1 rubâi, 1 mütekerrir müseddes ve 12 müfret bulunmaktadır (s. 167-568). Eserin sonunda “Dizin” yer alır (s. 569-573).

20. Sun'ullâh-ı Gaybî (1615-1676) Divanı: Bilal Kemikli, *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı, İnceleme-Metin*, İstanbul: MEB Yayınları, 2000, xxix+450 s.

Araştırmacı, “Giriş”te; Gaybî'nin yaşadığı dönemin siyasal ve kültürel yönden genel görünümünü ana hatlarıyla tespit ettikten sonra, şairin hayatını, aile şeceresini de çıkararak, kapsamlı bir şekilde aktarır ve eserlerine geçer. Eserleri manzum olanlar ve mensur olanlar şeklinde ikiye ayırıp, şairin Divan dışındaki 2 manzum ve 14 mensur eserini; genel bilgi, muhteva ve nüshalar yönünden metodik olarak ele alarak, eserin konusu olan Divan üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur. Divan'ın tertip özelliğini nazım şekli, vezin, kafiye; muhteva özellikleriniyse muhtelif başlıklar altında irdeler ve şairin edebî şahsiyetine değinerek şairliğini değerlendirir. Yazar, eserinin ikinci bölümünü, Divan'daki şiirlerin din ve tasavvufa ilişkin kavramları çerçevesinde tahlilî bir çalışmayla sonuca bağlar (s. 3-206).

Divan'ın tenkitli metin kısmında; 1 kaside, 80 gazel, 15 murabba, 5 nazm, 1 kıta ve 19 koşma vardır(s. 233-394). Metinler kısmını "Sonuç" ve zengin bir "Bibliyografya" ile kavramlar "İndeks"i izler (s. 397-450). Eser, metodunun oturmuşluğu ve metinlerin özeni bakımından dikkat çekmektedir.

21. Sükkerî (ö. 1686) Divanı: Erdoğan Erol, Sükkerî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayını- Sayı: 89 "Divanlar Dizisi:2", 1994, viii+ 300 s.

Yazar "Önsöz"de, "amacının Sükkerî Divanı'nın tenkitli metnini ortaya koymak" olduğunu söyler ancak tek nüshalık bir metinle çalışması buna imkân vermemiştir. Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de; şairin yaşadığı dönemin genel görünüşü üzerinde durulduktan sonra, hayatı ve edebî kişiliği üzerine bilgi verilip, etkilenmeleri, etkileri ve çağdaşları arasındaki yeri belirtmeye çalışılmıştır (s. 2-42). Araştırmacı, Divan'ı "Şekil Özellikleri" başlığı altında nazım şekilleri, nazım tekniği ve edebî sanatlar yönünden ele almış; "Muhteva Özellikleri" başlığı altındaysa tahlilî anlamda bir inceleme gerçekleştirerek sonuca varmıştır (s. 42-139). Bu bölüm "Bibliyografya" ile son bulmaktadır (s. 140-143).

İkinci Bölüm'de Divan'ın tek nüshasını tavsif eden yazar (s. 147-149), metne geçmektedir. Metnin doğrudan gazellerle başlaması, araştırmacının, Divan'ın tam bir metnine ulaşamadığını göstermektedir. Divanda; 134 gazel, 1 muhammes, 1 müseddes, 1 müsemmen – yazar son ikisini musammat genel adıyla adlandırmıştır- 3 kıta, 19 rubâî, ikisi Farsça 22 tarih, ikisi Farsça 15 lügaz, 17 matla ve müfret, 68 beyitlik Farsça bir *Sakinâme*'den ibarettir (s. 152-295). Yazar Farsça manzumeleri, eski harflerle vermiş, tercümelerini de metnin altına ilave etmiştir. Eser, özel ad "İndeks"i ile sona ermektedir (s. 299-300).

22. Niyâzî-i Mısırî (ö. 1693) Divanı: Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998, cxvii+ 262+(47) s.

Araştırmacı, edebiyatımızda Yunus Emre takipçisi ve klasik şiirimizi de gayet iyi bilen bir isim olarak Niyâzî-i Mısırî'nin bu eserinin yüzü aşkın nüshası ve 25 baskısı olmasına rağmen bilimsel bir bakışla incelenmediğini belirterek, bu boşluğu doldurmayı düşünmüştür. "Giriş" bölümünde Niyâzî-i Mısırî ve eserleri üzerine yapılan çalışmalara değinen yazar, kendi çalışmasında neler yaptığını özetlemiştir (s. xi-xix). Birinci Bölüm'ü şairin yaşadığı asra ayıran araştırmacı, dönemin siyasî ve sosyal hayatı, ekonomik durumu, kültürel-edebî hayat ve Osmanlı sahası dışındaki Türk edebiyatına değinmiştir (s. xxv-l). İkinci Bölüm, şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine ayrılmıştır. Söz konusu hususların ayrıntılarına inilerek güvenilir bir biyografi oluşturulmuştur (s. liii-clxviii). Bu bölümden sonra "Kaynakça" yer almaktadır (s. clxix-clxxvii).

Üçüncü Bölüm'de öncelikle tenkitli metnin elde edildiği nüshaların tanıtımı ve değerlendirilmesi yer almaktadır. Sekiz nüshanın tanıtımından sonra diğer nüshalar özelliklerine göre, yedi başlıkta gruplandırılıp ulaşılamayan nüshalara da değinilmiş ve bir nüsha şeceresi çıkarılmıştır (s. clxxi-cxcvi). Daha sonra metne geçilir. Divan'da kaside yoktur. Erdoğan'ın tenkitli metninde, kendi ifadesine göre, "bir küçük mesnevi, yedi murabba, dört muhammes, bir müseddes, iki tarih, dört mülemma gazel, üç tahmis" biçiminde somut ve "nâatler, methiyeler, birçoğu musammat gazel ve ilahiler" biçiminde soyut içerik beyanından sonra, "toplam 197 Türkçe, 16 Arapça şiir mevcuttur" denir. Yayınladığı Divan metninde ise şiirler, bu söyledikleri ile örtüşmemektedir. Divan'ın tenkitli metnine göre 4'ü mülemma, 23'ü hece vezinli 183 gazel, 8 murabba, 2 muhammes, 1 müseddes, 1 tahmis, hece vezniyle 3 dörtlü, 2 de beşli manzume yer almaktadır (s. 3-247). Metin kısmını, "Sözlük" (s. 249-262) ve Divan'ın tıpkıbasımı takip eder. Tıpkıbasım kısmı numarasız olup 47 sayfadır.

23. Tecellî (ö. 1695) Divançesi: Atabey Kılıç, *Bî-nokta Tecellî Divânı, Kayseri: Laçın Yayınları, 2001, 84 s.*

Araştırmacı, "Önsöz"de, eserin matbu nüshanın çevriyazısından müteşekkil olduğunu belirtir ve Tecellî'nin hayatını, kaynaklardaki sınırlı bilgilerin elverdiği ölçüde aktardıktan sonra (s. 7- 10), Arap alfabesinin noktasız harfleriyle yazılan gazellerden oluşan metne geçer.

Metin bölümünde 76 gazel ve 11 müfret bulunmaktadır (s. 14- 45). Bu bölümden sonra, metinde geçen kelimeleri içeren bir "Sözlük" (s. 47-60) ve "Bibliyografya" yer alır. Eserin sonunda ise Divançe'nin matbu nüshasının tıpkıbasımı bulunmaktadır (s. 63-84).

24. Fasîh (ö. 1699) Divanı: Mustafa Çıpan, *Fasîh Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2003, 647 s.*

Araştırmacı "Önsöz"de, Fasîh Dede Divanı üzerine daha önce üç çalışma yapıldığını, ancak eserin müstakil bir çalışmaya konu olmamasından kalkarak, şairi ilim ve edebiyat âlemine tanıtmak gayesiyle bu eseri hazırladığını ifade eder. Çalışmanın başında Fasîh Dede'nin yaşadığı devri (s. 11-13) ele alan yazar, Birinci Bölüm'de şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerinde durur. Fasîh'in de tabii olduğu Dukagin-zâde ailesine ait bir şecere veren Çıpan, Divan'ın 37 nüshasından 7'sinin tavsifini yaptıktan sonra, nüshalara ait bir şecereyle diğer nüshaların sıralandığı bir liste oluşturarak (s. 17-31) şairin edebî kişiliği üzerine dikkat çekici bilgiler verir (s. 38-68).

Çalışmanın İkinci Bölüm'ü Fasîh Divanı'nın incelemesine ayrılmıştır. Önce, nüshalara göre divanlardaki şiir ve beyit sayılarının dökümünü veren bir

tablo çizilip (s. 71-72), akabinde Divan; şekil bakımından (nazım şekilleri, vezin, kafiye ve redif) ve muhteva bakımından (dinî tasavvufî unsurlar, sosyal hayat, dil, âhenk, üslup ve edebî sanatlar) incelenmiştir. Bu bölümde, Divan'daki nazım şekillerine ait ciddi emek mahsulü olan istatistikî çizelge ve bilgiler özellikle dikkat çekmektedir (s. 71-182). Bu bölümün sonunda, "Sonuç" (s. 183-185), "Bibliyografya" (s. 186-190), tenkitli metnin kuruluşunda karşılaştırılan nüshaların tavsifi (s. 191-197) ve tenkitli metnin hazırlanmasında izlenen yöntem (s. 198-201) bulunmaktadır.

Üçüncü Bölüm'de tenkitli metin yer almaktadır. Buna göre Divan'da; 6 kaside, 5 terkip-bent, 2 terci-bent, 7 mesnevi, 7 tarih, 472 gazel, 21 kıta, 22 nazm, 160 rubâî, 1 muamma, 86 matla ve 61 müfret vardır (s. 205-627). Eserin sonunda ise "Özel Adlar Dizin"i (s. 629-635) ve çeşitli resim, minyatür ve notalar bulunmaktadır.

25. Âşık Ömer (ö. 1707) *Divanı*: Süleyman Tevfik, *Âşık Ömer Divanı*, İstanbul: Türkiye matbaası, 1932, 90 s.

Basit ve popüler bir çalışma olan bu eserde; 88 gazel, 5 terci-bent, 1 beyit, 2 tekerleme ve 7 şarkı bulunmaktadır (s. 2-90).

26. Âşık Ömer (ö. 1707) *Divanı*: Âşık Ömer Divanı, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1947, 56 s.

Herhangi bir tertibe göre düzenlenmemiş olan bu eser 69 gazel, 5 terci-bent, 1 beyit, 2 tekerleme ve 7 şarkı ihtiva etmektedir.

XVIII. Yüzyıl Divanları

1. *Nâbî* (d. 1642-ö. 1712) *Divanı*: Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, İstanbul: MEB Yayınları, 1997, II Cilt, xlix+ 1349 s.

Araştırmacı "Önsöz"de, Nâbî Divanı'ndaki bütün şiirlerin, yeni yazıya ilk kez kendi çalışmasıyla aktarıldığını bildirir. Yazar, XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasi bir genel görünüşünü çizdikten sonra, şairin hayatını ve edebî kişiliğini kısa ve özlü bir biçimde aktarır. Eserler kısmında, şairin diğer eserlerini ismen sıralayan araştırmacı, ağırlığı Divan'a verir ve Divan metninin nasıl kurulduğunu aktarır. Yazarın verdiği bilgiye göre, Divan'ın 99 nüshası tespit edilmiş, bu nüshaların değerlendirilmesi sonucunda bir şecere çıkarılmış ve grup temsilcisi olduğuna inanılan 6 nüsha, karşılaştırmaya esas olmuştur. Bu nüshaların tavsifini yapan araştırmacı, çalışma yöntemini verip, bu kısmı "Bibliyografya" ile bitirir (s. v-xlix).

Divan'ın metin kısmında; 29 kaside, 1 terkip-bent, 5 tahmis, 156 tarih (eserde düzenli 155 tarih var, Divan'ın sonunda, eserin bitimine düşülen tarih, ye-

rinde bir kararla bu sayıya ilave edilmiştir.), 10 mesnevi, 1 sebab-i tertip, 888 gazel, (birinci cilt, 257. gazelin 2. beytinde biter s. 650), 114 kıta, 218 rubâî (Bu rubâî sayısına yazarın gazeller kısmında açıkladığı, her kafiye harfinin başındaki 28 rubâî dâhil edilmemiştir. Esas rubâî sayısı 218+28'dir.) 61 matla, 74 müfret, 186 muamma ve 30 lügaz yer alır (s. 1-1349).

Eser, tertip ve metinlerin tasnifi yönünden örnek gösterilecek bir çalışmadır. Metinleri sağlam, özenli ve titiz, büyük emek mahsulü bir çalışmadır. Ancak inceleme kısmında, şairin biyografisi ve eserleri hakkında verilen bilgiler, geniş tutulsaydı daha iyi olurdu diye düşünmekteyiz.

2. Bosnalı Sâbit (d. 1648 ?-ö. 1712) Divanı:

Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit:*

Divan, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991, 633 s.

Yazar “Önsöz”de, çalışmalarının daha çok metnin kurulması üzerinde yoğunlaştığını belirterek metnin kuruluş öyküsünü anlatır. Birinci Bölüm’de Sâbit’in hayatı, kişiliği, dünya ve hayat görüşü ile eserleri üzerinde durulur (s. 1-53). Araştırmacı eserin İkinci Bölüm’ünü Sâbit’in şiirlerindeki şekil ve muhteva özelliklerine hasretmiş (s. 54-132), Divan’ın 8 nüshasının tavsifini yaparak “Sonuç” ve “Bibliyografya” ile bu bölümü sonlandırmıştır (s. 132-146).

Üçüncü Bölüm’de (s. 151-574) metinler sunulmuştur. Yazar, “Kaside ve Gazel-i Müzeyyel” başlığı altında, kaside ve gazel dışında biçimlere de yer vermiştir. Bunlar, sırasıyla 1 miraciye, 2 naat, 4-23 arası kaside, 24-29 arası kıta, 30-41 arası kaside, 42-43 arası tarih, 44 gazel-i müzeyyel, 45 kaside, 46-50 arası gazel-i müzeyyel, 51-53 arası tahmistir. Daha sonra 44 tarih, 355 gazel, 2 terci-bent, 45 kıta, 24 rubâî, 182 beyit ve 5 lügaz yer almaktadır. Araştırmacının nazım tür ve şekillerini karışık olarak tertip ettiği, metni kurarken metinlerden gelen karmaşıklıkta tashih etmediği görülmektedir.

3. Nasûhî (d. 1648-ö. 1718) Divanı: Mustafa Tatçı, *Üsküdarlı*

Muhammed Nasuhi ve Divanı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004, 287 s.

Eserin adı, kapakta Divan diye geçmesine karşın, “Önsöz” (s. 8) ve metinler kısmının başında (s. 155/56) Divançe diye geçer ki, muhtevaya bu ad daha uygundur. Yazar, şairin hayatını, niteliklerini, halifelerini, şeyhini, sade yaşantısını ve kerametlerini çok kapsamlı ve emek mahsulü bir çabayla, zengin dipnotlar ve belge nitelikli resimlerle ortaya koyar. “Eserleri” kısmında, şairin 13 eseri, muhtevaları ve bunların belirlenebilen nüshalarının künyeleri verilerek tespit edilip, Divançe için ayrı bir başlık açılır. Divançe’nin 7 nüshasının künyesi verildikten sonra, özellikleri; şekil tür, vezin kafiye bakımından ele alınarak şairin edebî ve tasavvufî şahsiyeti, tahlilî bir tarzla sonuca bağlanır (s. 7-154).

Divançe’de 5’i hece vezni, 42’si aruzla 47 şiir vardır. Bunlar; 1’i heceyle 34 gazel, 9 murabba, 4 koşmadır (s. 156-249). Divançe’nin metni çevriyazısı yapılan şiirlerin karşısına konmuştur. Metin kısmını, Abdullah Salahî’nin “Nasûhî Şerhi”, “Şiir Dizini”, “Sözlük” ve “Bibliyografya” izler (s. 251-286).

4. İsmail Hakkı Bursevî (d. 1653-ö. 1725) Divanı: Murat Yurtsever, İsmail Hakkı Bursevî Divan, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, v+458 s.

Araştırmacı, Eserin ilk bölümünde, Bursevî’nin hayatını özlü bir biçimde verdikten sonra, bilinen 124 eserinin, telif tarihine göre sıralamasını ve tanımlarını yaparak, her eserle ilgili tespit edebildiği nüshaların tafsilini vermiştir ki, harcanan emek takdire değerdir. “Kaynaklar”dan sonra, Divan metnine geçilir (s. 3-117).

Bu kısımda, tenkitli metne esas olan 12 yazma nüshanın tavsifi yapılarak metin verilir. Bu metne göre; 1 mensur dibace, 1 münacat, 1 mesnevi, 1 niyazname, 1 muaşşer, 1 müseddes, 1 tahmis (bu kısımda tasnif yapılmamıştır), 10’u Arapça, biri Farsça, 2’si tarih, biri mehdiye, biri mersiye, biri latife olmak üzere 374 gazel, 49 kıta (metinde rubâi olarak verilmiş olmakla birlikte vezinler, rubâi vezni değildir), biri Arapça, biri tarih, 47 matla ve 3 müfret, 11’i hece vezniyle 67 ilahi, 18 müteferrik (s. 124-457). Eserdeki metinlerde baskı hataları yanında, metinlerin tasnifiyle ilgili problemler görülmektedir.

5. Nedîm (ö.1730) Divanı: Abdülbâki Gölpınarlı, Nedim Divanı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, 2004, (8)+ xxxii+432 s.

Eserin numarasız sayfalarında; Nedim’in, annesi Saliha Kadın’ın, Damat İbrahim Paşa’nın mezar taşının fotoğraflarıyla, Sahâîfü’l-Ahbâr’ın Nedim’in el yazısıyla ilk ve son sayfalarının resmi vardır. Yazar, nadir bir “Önsöz” (tam 32 sayfadır) örneğiyle, “Önsöz”ü dörde bölerek, birinci kısımda Nedim’in yaşadığı devrin panoramasını, ikinci kısımda şairin hayatını, üçüncü kısımda sanatını ve sanatının özgün yanlarını ele alır. Dördüncü kısımdaysa, tenkitli yayına esas olan yazma nüsha ve mecmuaya ilişkin bilgilerle kısa bir kaynakça vererek “Önsöz”ü bitirir (s. i-xxxii).

Divan’ın metin kısmında; 38 kaside –kasidelerin başlıklarının çoğu, içeriğine göre yazar tarafından verilmiştir- 22 kıta, 60 tarih, 1 tardiye (musammat adıyla numaralanmış), 3 tahmis, 2 taştir, 1 müseddes, 1 terkîp-bent, 1 mesnevi, 2 lügaz, 161 gazel, 1 müstezat, biri hece vezniyle 28 şarkı, 10 rubâi, 23 matla, 4 müfret vardır (s. 3-367). Musammatlar kısmı tasnif edilmediğinden manzumeler birbiriyle önlü arkalı verilmiştir. Divan’ın Türkçe metinler kısmını, tıpkıbasım olarak verilen Farsça ve Arapça şiirler izler. Buna göre Farsça şiirler: 1 tazmin, 1 mesnevi, 14 gazel, 14 rubâi, 1 kıta, 1 matla, 1 mutayebe, ve Arapça

4 kitadır (s. 371-386). Bu kısmı, Farsça ve Arapça şiirlerin tercümelere, tercümeleleri de “Nedim Divanında İzahı Lazım Sözler” adlı kavramsal bir sözlük izlemektedir (s. 387-432).

6. Nedim (d. 1681?-ö. 1730) Divanı: Muhsin Macit, *Nedim Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, xli+361+(115) s.

Araştırmacı “Önsöz”de; eserin Nedim Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin) adlı doktora tezinin popüler baskısı olduğunu belirtir. Nedim’in hayatı, sanatı ve eserlerinin söz konusu edildiği bölümde, şairin hayatı özlü bir biçimde verildikten sonra, sanatı başlığında, onun sanat anlayışının hâkim olan edebî anlayışlardan sıyrılarak kendine özgü hale gelmesinin safhaları ve bu sanat anlayışının günümüze kadar gelen etkileri üzerinde durulur (s. xi-xxxi). Nedim’in eserleri bahsinde, onun Divan dışındaki tercüme-telif verimlerine işaret edildikten sonra, Divan üzerinde ayrıntılı bir şekilde durularak, Divan’daki şiirlerin adedi ve işlevsel değerlendirilmesi yapılır. Divan’ın daha önceki neşirleri kritik edilerek, metin kurmada karşılaştırılan 11 nüshanın künyeleri sıralanır ve “Bibliyografya”ya geçilir (s. xxxi-xli). Araştırmacının bu kısımda kullandığı dilde, ince ve latif bir üslup görülür.

Divan’ın metin kısmında; biri naat, beşi tarih 44 kaside, 33 kıta, 55 tarih, biri Çağatayca 13 nazm, 3 mesnevi, 1 terkip-bent, 1 terci-bent, 2 müseddes, 1 tardıye, 5 tahmis, 1 muhammes, murabba biçimiyle 46 şarkı (inceleme kısmında bu sayı, sehven 33 olarak kaydedilmiştir), 2 koşma, 166 gazel, 2 müstezat, 11 rubâî, 3 müfret, 20 matla yer alır (s. 5-375). Metinlerde popüler baskı kaygısıyla, vezin, nüsha farkı ve çevriyazı işaretleri yer almaz. Metinler kısmını, numarasız 115 sayfalık tıpkıbasım takip eder.

7. Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî (ö. 1733) Divanı: Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî-Dîvân*, Ankara: Kalkan Matbaası, 2004, 633 s.

Eserin “Önsöz”ünden bu neşrin Kutlar’ın doktora çalışması olduğunu öğreniyoruz. Yazar, “Sâmî’ye ait bütün şiirlerin yer aldığı bilimsel metotlarla hazırlanmış çevriyazılı bir divan metnini ortaya koyabilmeyi amaçladığını” belirtmektedir. Eserin Birinci Bölüm’ünde Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî’nin hayatı, eserleri ve sanatı üzerinde durulmuş (s. 13-51), bölüm sonuna ise “Kaynakça” eklenmiştir (s. 52-56). İkinci Bölüm’de ise Divan nüshaları, karşılaştırmada kullanılan 5 nüsha ve diğer 27 nüshanın tavsifi yapılmış (s. 57-75), akabinde Divan’ın çevriyazılı metninin hazırlanmasında izlenen yol üzerinde durulmuştur (s. 76-82).

Eserin 85.-633. sayfaları, Divan’ın metnini ihtiva etmektedir. Bu metne göre Divan’da 2’si Farsça 35 kaside, 41 kıta-i kebîre, 1 murabba, 6 şarkı, 2 müsed-

des, 2 terkip-bent, 6 mesnevi, 5'i Farsça 149 gazel, 1'i Farsça 16 Rubâî, 12 kıta, 9 nazm, 6'sı Farsça 128 matla, 5'i Farsça 13 müfret bulunmaktadır. Kutlar, Sâmî'nin Farsça manzumelerini eski harflerle dizerek, eserin sonunda vermeyi yeğlemiştir (s. 615-633). Eser, özenli bir çalışma ürünüdür.

**8. Şeyhülislam İshak (1679-1734) Divanı: Muhammet Nur Doğan,
Lale Devri Şairi Şeyhülislam İshak ve Divanı, İstanbul:
Millî Eğitim Yayınları, 1997, 472 s.**

Araştırmacı “Önsöz”de Divan’ın mevcut yedi nüshasından beşinin tenkitli metinde kullanıldığını ifade eder. “İçindekiler”, “Önsöz”, “Bibliyografya” ve “Kısaltmalar”dan sonra (s. 5-13) “Giriş” bölümünde şairin yaşadığı dönem tarihi, ilmi ve kültürel açıdan tanıtılmaya çalışılmıştır (s. 13-36). Yazar daha sonra, şairin hayatı ve şahsiyeti üzerinde durup (s. 37-59) eserlerini tanıtır. Divan’ın tanıtımında, tenkitli metinde kullanılan beş nüsha ve metne dahil edilmeyen iki nüshanın tavsifi yapılmış, eserin muhteviyatı ve özellikleri açıklanmıştır (s. 65-88).

İkinci Bölüm, Divan’ın tenkitli metnini ihtiva eder. Bu metne göre, Divan’da 278 beyitlik *Bi’set-nâme* isimli bir mesnevi, on biri naat 37 kaside, on beşi Farsça 165 gazel, 13 kıta, 5 lügaz, 6 ilahi bulunmaktadır (s. 92-453). Metin kısmından sonra “Notlar ve Açıklamalar” bölümünde ise, şairin farklı zamanlarda farklı kişilere ithaf ettiği 2 kaside bulunmaktadır (s. 455-465). Eserin sonunda, nüshalardan tıpkıbasım örnekleri vardır (s. 465-472).

**9. Sâkıp Dede (d. 1652 ?-ö. 1735) Divanı: Ahmet Arı, Mevlevilikte Bir
Hanedanlık Kurucusu Sâkıp Dede ve Dîvânı, Ankara: Akçağ Yayınları,
2003, 639 s.**

Yazar eserin “Giriş” kısmında, Sâkıp Dede’nin yaşadığı devrin genel özellikleriyle Kütahya şehri ve Mevlevihanesi üzerinde durduktan sonra, kısa ve özlü olarak, şairin hayatı eserleri ve edebî kişiliğine değinmiştir (s. 21-39). Bu kısmı, divan muhtevasının değerlendirilmesi, “Sonuç” ve karşılaştırmalı metnin kurulmasında kullanılan 4 yazma nüshanın tavsifiyle, metnin kurulmasına ilişkin hususların aktarımı izler (s. 40-59).

Eserin Divan’ın tenkitli metninin yer aldığı kasideler kısmında; ikisi müna-cat, beşi naat, (naatların biri *Sâye-nâme* adlı ayrı bir eser hüviyetindedir), biri mersiye, ikisi tarih 37 kaside (bu kısımda tasnif yapılmamış, metinler yazma nizamına göre verilmiştir) (s. 63 -191) mevcuttur. Kasideleri, biri mülemma 165 gazel, 1 müstezetat, 22 tarih, dördü Farsça 52 rubâî, 2 müsemmen, biri mülemma 5 müseddes, 2 tahmis, dördü Arapça, beşi Farsça 70 kıta, 1 lügaz, 51 nazm izler (s. 192-636). Eser, “Dizin” ile son bulur (s. 637-639). Arapça ve Farsça manzumeler, eski harflerle dizilmiştir.

10. İzzet Ali Paşa (d. 1691/92-ö. 1735) Divanı: İrfan Aypay, Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği, Divan Tenkitli Metin, Niğâr-nâme Tenkitli Metin, İstanbul, 1998, v+314 s.

Araştırmacı “Önsöz”de, çalışmanın yüksek lisans tezinin yeniden ele alınmasıyla ortaya çıktığını söyler (s. iii). Eser iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci Bölüm’de, şairin hayatı kaynaklardaki veriler doğrultusunda terki bî bir şekilde ele alınmış, Divan dâhil dört eseri hakkında, ayrıntılı bilgi verilmiş, ardından şaire atfedilen şiirler tenkidî bir yaklaşımla ayıklanmıştır. Edebî kişilik bahsinde ise, şairin hem ilmî cephesi, hem de edebî cephesine değinilmiştir. Şairin şiirlerindeki nazım şekilleri, içerik itibarıyla değerlendirilip, şiirlerdeki vezin ve kafiyeler bu amaca uygun olarak gözden geçirilmiş ve mukayeseli bir vezin tablosu eklenmiştir. Şairin edebî kişilik bahsi, onun dil ve üslup özelliklerinin tespiti ile sona erer. Araştırmacı, Divan’ın tenkitli metnini kurmakta kullandığı dört nüshanın tavsifini yapmış, belirlediği diğer 24 nüshanın ise künyelerini vermiştir. Birinci Bölüm “Bibliyografya” ile son bulur (s. 1-57). Yazarın inceleme kısmında gösterdiği özen dikkat çekicidir.

Divan’ın Metin Kısmı’nda 19 kaside, 29 tarih, 1 terci-bend, 1 müseddes, 1 tahmis, 1 Farsça tesdis, 17’si Farsça(bunlardan dokuzu nâ-tamamdır) 156 gazel, 2 müstezad, 6 şarkı, 11 kıt’a, 5 nazm, biri nâ-tamam 13 rubai, biri Farsça 19 matla’, 62 lale beyti, 5 müfred, 10 lügaz ve 2 mesnevi bulunmaktadır (s. 58-296). Bunları Farsça şiirlerin metinleri ve tercümele izler (s. 297-308). Eser, Niğâr-nâme’nin çevriyazılı metninin ilavesiyle son bulur (s. 309-314).

11. Gevherî (ö. 1737 sonrası?) Divanı: Şükrü Elçin, Gevherî Divânı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998, 763 s.

Divan’ın tenkitli metnini oluştururken üç yazma, muhtelif cönk ve mecmualardan yararlandığını söyleyen araştırmacı, teferruata varan kelime ve varyantları dahi kaçırmayıp metne eklediğini ifade eder. Çalışma “Sözbaşı” ile başlar. İlk Bölüm’de Gevherî’nin hayatı hakkında bilgilere değinildikten sonra şiirleri, şairliği, şöhreti ve tesiri üzerinde durulur (s. 9-19).

İkinci Bölüm, Divan metnine ayrılmıştır. Metinde öncelikle hece vezni ile söylenmiş şiirler yer alır. Elçin’in hazırladığı bu metne göre, hece vezni ile 645 koşma ve 127 semâî bulunmaktadır (s. 25-550). İkinci Bölüm’ün diğer kısmı, şairin aruz vezni ile yazdığı şiirlere ayrılmıştır. Buna göre 89 divan, 5 gazel, 9 semâî, 3 kalenderî, 9 müstezad yer almaktadır (s. 553-630). Söz konusu şiirlere ek olarak araştırmacı, metnin sonuna karmaşık bir şekilde “Ek Şiirler” başlığı ile 11 şiir koyduktan sonra (s. 633-640) “Şiirler Dizini”ne (s. 643-707) ve “Bibliyografya”ya (s. 711-715) yer verir. Akabinde “Ek Şiirler II” başlığı ile 45 şiir daha sıralanır (s. 719-763).

12. Sâlim (d. 1688-ö. 1739/1743 ?) *Divanı*: Adnan İnce, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı Tenkitli Basım*, Ankara: 1994, xiv+ 492 s.

Araştırmacı, "Giriş"te; Sâlim'in hayatına kısaca değinir ve yirmiye yakın eseri bulunduğunu söyleyerek, Divan hakkında bilgi verip, tenkitli metinde kullandığı 4 yazma nüshanın tavsifini yapar ve yurt dışındaki bir yazmanın künyesini verir. Metnin kuruluşuna dair açıklamayla "Giriş"ten "Bibliyografya"ya geçilir (s. vii-xiv).

Eserin İkinci Bölümü'nde Divan'ın tenkitli metni yer alır. Bu metne göre 2 münacat, 1 mevlid, 1 miraciye, 8 naat, 22 kaside, 3 mesnevi, musammatlar kısmında, 1 terkip-bent 1 terci-bent, 2 müseddes, 7 tesdis, 3 tahmis vardır. Bunları 6 lügaz, 11 mektup ve tezkere, 293 gazel, 25 tarih, 17 kıta, 12 nazm, 7 rubâî, 39 muamma, 173 matla ve müfret izler (s. 1-492).

13. Antakyalı Münîf (ö. 1743/44) *Divanı*: Sabahattin Küçük, *Antakyalı Münîf Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, ix+224 s.

Araştırmacı, Münîf'in hayatını ve kişilik özelliğini şairin yazma Divan nüshalarındaki bilgilerden özlü bir şekilde aktardıktan sonra, sözü edebî kişiliğine getirerek, onu Nâbî tarzının temsilcisi bir şair olarak niteler. Yazar, şairin eserleri kısmında, Divan'daki şiirleri adedi olarak verip, Divan'ın kütüphanelerde tespit ettiği 30 yazma nüshasının künyesini verir. Münîf'in diğer eserlerinden de kısaca bahsedildikten sonra, karşılaştırmada kullanılan 7 nüshanın tavsifi yapıp, metnin kuruluşunda izlenen yol açıklanarak "Bibliyografya"ya geçilir (s. 1-21).

Divan'ın tenkitli metninde 23 kaside, ikisi Farsça 22 tarih, 5 tahmis, üçü Farsça (biri natamam) 2+56 gazel, (Divan'ın tanıtım kısmında, biri Farsça 73 gazel diye verilmiştir [s. 10]), 7 rubâî, 15 kıta, 52 matla, 13 müfret ve 2 lügaz bulunmaktadır (s. 23-224).

14. Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî (d. 1673-74-ö. 1748) *Divanı*: Atabey Kılıç, *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004, 573 s.

Kılıç, "Basılırken" başlıklı yazısında çalışmasının "Ahmed Neylî Divanı" isimli doktora tezi olduğunu söylemektedir. Baskıya hazırlarken araştırmacı, zaman içersinde ulaştığı yeni bilgileri bütünlüğü bozmayacak biçimde eklemiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, şairin hayatı, yaşadığı devir, edebî şahsiyeti ve eserlerine ayrılmıştır. Yazar, Neylî'nin hayatı bağlamında, dönemin ilmiye sınıfında şöhret yapmış Mîrzâ-zâdeler ailesine de geniş bir şekilde yer vermiş, bu ailenin ciddî emek mahsulü olan ayrıntılı bir şercesini çıkarmıştır (s. 33). Neylî'nin yaşadığı devrin kapsamlı bir analizini yapan Kılıç (s. 65-94), diğer şairlerle münasebetlerini değerlendirmiş, bu konuy-

la ilişkili olarak, nazireleri ve tanzir edilen şiirlerinin kritiğini yapmıştır (s. 94-123). Şairin edebî şahsiyeti, tasavvufla ilişkisi ve umumî olarak dünya görüşü üzerinde durulduktan sonra (s. 124-161) “Eserleri”ne geçilmiştir. Bu kısımda Neylî'nin üç eseri ve Divan'ı üzerinde durulur. Şairin Divan'ından önce irdelenen eserleri hakkındaki ayrıntılar ve doyurucu dipnotlar takdire değerdir (s. 162-185). Araştırmacı, konusu olan Divan'a ayrı bir yer verir ve Divan'ın tespit ettiği 20 yazma nüshasını tavsif ederek, çeşitli kaynaklarda yer alan şiirleri için başvurduğu 12 mecmua ve kaynağın tafsilini verir (s. 186-221). Nüshaların şeceresi üzerine yaptığı kritik ve ortaya koyduğu şecere yazarın konuya hakimiyetini ve yetkinliğini belgelemektedir (s. 221-226).

Çalışmanın İkinci Bölüm'ünü, Divan metni oluşturmaktadır. Bu metne göre; on beyitlik giriş mahiyetinde 1 mesnevi, beşi rubâî nazım şekli ile ve biri murabba nazım şekli ile yazılmış 6 tevhid, sekizi rubâî nazım şekli, biri mesnevi nazım şekli, ikisi kaside nazım şekli, dördü gazel nazım şekli ve biri murabba nazım şekli ile 16 naat, 19 kaside, Musammatlar kısmında; 2 terkip-bent, 1 muhammes, 6 tahmis ve 1 murabba yer alır. Bunları, 177 gazel, 79 tarih, Hikâye-i Manzûm adıyla 73 beyitlik ve Mektûb-ı Manzûm adıyla 96 beyitlik 2 mesnevi, 13 manzum ve 1 mensur lügaz, 6 muamma, 20 rubâî, 36 mukatta'ât, 96 matla ve beyit ile 4 takriz izler (s. 230-533). Metinleri zengin bir “Bibliyografya” (s. 535-548) ve belge fotoğraflardan oluşan kısım izlemektedir (s. 549-558). Çalışma *Dizin* ile son bulmaktadır (s. 559-573).

15. Neylî (d. 1673-74-ö. 1748) *Divanı: Sadık Erdem, Neylî ve Divânı, Ankara: AKM Yayınları, 2005, xiii+ 393 s.*

Eser iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci Kısım'da, “Önsöz ve Bibliyografya-Kısaltmalar”ın ardından, şairin hayatına kısaca değinilir, aile şeceresi çıkarılır ve aldığı görevler sıralanır. “Eserleri” kısmında, Divan hariç şairin diğer 3 eseri hakkında bilgi ve ulaşılan nüshaları hakkında künye verilerek Divan'a geçilir. Araştırmacı, tenkitli metni, tespit ettiği 19 nüshadan birini esas alıp, tertip ve muhtevasını beğendiği 9 nüshayı daha kullanarak oluşturduğunu söyler ve metinlerin ayrıntısına geçer. Ardından kullandığı Divan nüshalarındaki şiir adetlerinin ve kullanılan vezinlerin tablosunu veren yazar, 19 nüshanın tavsiflerini yaparak şairin edebî şahsiyetine kısaca değinir (s. 1- 32).

Eserin metin kısmında; biri naat, biri mersiye, biri Arapça, 6'sı tarih 16 kaside, 14'ü Farsça 195 gazel, 1 müstezat, 2 terkip-bent, üçü Farsça 34 rubâî, 2 murabba, 1 şarkı, 1 muhammes, biri Farsça 6 tahmis, ikisi Arapça, biri Farsça 69 tarih, biri mensur Arapça 16 lügaz, 5 muamma, 36 kıta, beşi Farsça 95 müfret (ki bunların 82'si matladır), 5 mesnevi ve 3 takriz vardır (s. 35-378). Metinleri, divanda geçen ayet ve hadislerin açıklamalarıyla, Arapça ve Farsça şiirlerin çevirileri ve “Sonuç” izler (s. 379-393).

16. Cemâlî (ö. 1750) *Divanı*: Nihal Karaman Nomer, *Cemâlî Divanı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002, xxxiv+ 439 s.

Yazar “Sunuş”ta eseri, tasavvuf dünyasında “Uşşakî” tarikatının ikinci kurucusu sayılan, Şair Cemâlî’nin Divanı’nın yayınlanmasının kültürümüz açısından kazanç olacağı düşüncesiyle neşrettiğini belirtir. İnceleme kısmında, Cemâlî’nin hayatı, yetişmesi ve tasavvuf terbiyesi alması, İstanbul’da Hıramî Ahmed Paşa Zaviyesi şeyhliği ve ölümüne kısaca değinen araştırmacı, Divan’ın karşılaştırmada kullandığı iki nüshasının tavsifini yaparak, kısa bir şekil ve dil özellikleri tespitinden sonra, eserdeki tasavvufi görüşlere ana çizgileriyle temas ederek bu bölümü bitirir (s. vii-xxxiv).

Eserin metin kısmında, hiçbir tasnif yapılmaksızın 351 şiir sıralanır (s. 3-377). Bu şiirlerin dökümü şöyledir: 345 gazel, 94 beyitlik bir *Silsilenâme* ve 5 tarih. Metinleri, Divan’daki şiirlerin ilk dizelerinin verildiği bir “Dizin”, “Sözlük” ve şairin türbesinin bulunduğu, Hıramî Ahmet Paşa Camii’nin fotoğrafı izlemektedir (s. 381-439).

17. Şeyhülislâm Es’ad (d. 1685-ö. 1753) *Divanı*: Muhammet Nur Doğan, *Lale Devri Şairi Şeyhülislâm Es’ad ve Dîvânı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997, 366 s.

Yazar “Önsöz”de, “Es’ad Efendi’nin hayatı; çağında kaleme alınan tarihlerde, tezkirelerde, muahhar kaynaklarda ve bizzat kendi eserlerinde bulunan bilgilerin ışığı altında incelenmiş”tir diyerek, şairin biyografisini nasıl hazırladığını belirtir ve özlü bir biçimde çalışma yöntemini anlatır. 9.-29. sayfalar arasında şairin hayatı, şahsiyeti ve eserlerine değinilmiş ve çalışmaya esas olan beş divan nüshası tavsif edilmiştir. 33.-356. sayfalar arasında Divan’ın metni yer almaktadır. Bu metne göre 12 kaside, musammatlar kısmında 1 terkip-bent, 1 müsemmen, 5 tahmis, 2 murabba yer alır. Üçü Farsça, ikisi Arapça olmak üzere 46 tarih, üçü Farsça 206 gazel; kıtalar kısmında 36 nazım, 5 kıta yer almaktadır. 11 rubâî, 15 beyit, 19 lügaz, 25 muammayla şiirler son bulmaktadır. Metinleri “Bibliyografya” izlemekte (s. 357-359), bibliyografyayı ise ve fotoğraf ve fotokopiler takip etmektedir (s. 360-366). Doğan, metindeki Arapça ve Farsça şiirlerin sırasında, onların tıpkıbasımlarını ilave etmiştir.

18. Nevres-i Kadîm (d. 1703-ö. 1757) *Divanı*: Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm and His Turkish Dîvân*, Cambridge: Harvard University Yayını, 1. cilt, 1995, xvi+ 171 s., 2. cilt, 1996, 383 s.

Araştırmacı “Giriş” kısmında, Nevres-i Kadîm’in yaşadığı dönemin siyasî ve edebî görünüşünü genel hatlarıyla telhis edip, dönemin divan şiirinin özellik-

lerine değinir (s. 1-15). Birinci Kısım'da, şairin hayatı detaylı bir şekilde kaleme alınıp, eserlerine geçilir. Eserler manzum ve mensur ayırımına tabi tutulup, şairin 3 manzum ve 4 mensur eseri şekil, muhteva, dil ve ifade özelliklerine göre incelenmiştir. Araştırmacı Divan'ı ayrıca ele alarak, "Şekil Özellikleri" (nazım şekil ve türleri, vezin, kafiye) ve "Muhteva Özellikleri" bakımından kapsamlı bir inceleme yapar. Bu kısmı, şairin şiirinin değerlendirilip sonuca bağlandığı doyurucu bir inceleme, "Bibliyografya" ve genel "Dizin" izler (s. 19-169). Bu kısım aynı zamanda 1. cildin sonudur.

İkinci cilt, şairin tespit edilen 22 divan nüshasının tavsifiyle başlar. Nüshalar değerlendirilip nüsha seçercesinin çıkarılarak, metin kurmada izlenen yol aktarıldıktan sonra metne geçilir (s. 1-19). Metin kısmına göre; biri tarih, biri *Niyâz-nâme* olmak üzere 27 kaside, 148 gazel, 83 kıta, 1 terci-bent, 1 terkip-bent, 8 rubâî, 10 nazım, beşi tarih 10 muamma, 16 müfret yer alır (s. 25-326). Metinler kısmını, "Özel İsimler Dizini" ile "Tamlamalar Dizini" izler (s. 327-380). Eser, incelemelerdeki yöntem ve kapsam açısından, tenkitli yayın neşrine örnek teşkil edecek nitelikte, emek mahsulü, titiz ve yetkin bir çalışmadır.

19. Haşmet (ö. 1768) Divanı: Mehmet Arslan ve İ. Hakkı Aksoyak, Haşmet Külliyyâtı, Divân, Senedü'ş- Şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sûr-nâme), İntisâbü'l-Mülûk (Hâb-nâme), Sivas: Dilek Matbaacılık, 1994, v+474 s.

Haşmet Divanı, müstakil bir eser olmayıp külliyyâtın bir parçası olduğu için sadece Divan üzerinde duracağız. Yazarlar, hazırlanışı itibarıyla bir ilk olan bu eser için "Sözbaşı"nda, "günümüze kadar pek denenmemiş bir işe giriştiklerini" söylerler. İnceleme kısmında Haşmet'in hayat çizgisini ana hatlarıyla ortaya koyduktan sonra (s. 1-10) sanatını, biçim özellikleri ve muhteva özellikleri açısından ele alan yazarlar, ilk açıdan şairin dil ve üslubuna ilişkin çok somut örneklerden hareket ederek, ölçülebilir bir sonuca giderler. İkinci açıdansa, şairin sanatının teşekkülünü sağlayan unsurları görülebilir kalmışlardır (s. 11-44). Şairin eserlerinden bahsedilen kısımda, Külliyyâtı oluşturan eserler hakkında özlü ve sağlam bilgiler verilerek metinlere geçilir (s. 45-55). Metin kurmada incelenen 11 yazma nüshanın künyeleri de bu kısımda verilmiştir.

Külliyyât içinde ilk sırada Divan metni yer alır (s. 58-344). Bu metne göre, Divan'ın muhtevası şöyledir: 1 mensur dibâce, Arapça 99 beyitlik 1 esma-i hüsnâ, Arapça 1 naat, Arapça 41 bentlik kaside-i münferice ve İmâm Busirî'nin kaside-sininin 31 bentlik Arapça tahmisi, 17 kaside, 2 terkip-bent, 16 tarih, biri Arapça 5 tesdis, biri Arapça, 8 tahmisi, ikisi Farsça 258 gazel, 2 lügaz, 12 muamma, 21 kıta, 12 beyit, 12 matla. Metinlerin gazellerden önceki bölümünde, araştırmacılar nüshadaki tertibe riayet edip, tasnif etme yoluna gitmemişlerdir. Metinleri, nüsha farklarının ve vezin indeksinin yer aldığı son kısım izlemektedir (s. 345- 364).

20. Handî (ö. 1775) Divanı: Harid Fedai, *Handî Divanı I, Gazeller*, Ankara: Özyurt Matbaası, 2003, 248 s.

“Önsöz” ve “İçindekiler” bölümünden sonra “Giriş”te şair ve Divan’ı ile ilgili değerlendirmeler yapan araştırmacı, Divan’ın tek nüshasının mevcut olduğunu belirtir. Şairin edebî kişiliği, şiirlerinin özellikleri ve “Notlar” kısmından sonra (s. 19-25) metne geçilir.

Metin kısmında 210 gazel bulunmaktadır. Her gazelin altında şiirde geçen kelimelerin günümüzdeki karşılıkları verilmiştir (s. 26-248).

21. Mahtumkulu (d. 1733 ?-ö.1783 ?) Divanı: Himmet Biray, *Mahtumkulu Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, xxi+538 s.

Hazırlayan, “Açıklamalar” kısmında, şiirleri Türkmenceden Türkiye Türkçesine aktarma usulünü aktarır. “Giriş”te Mahtumkulu’nun yaşadığı dönemde Türkmenlerin durumuna ve edebiyatına ilişkin bilgi verip, şairin hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durarak şiirlerinin neşrine dair kısa bir bilgiyle bölümü sonuçlandırır (s. xx-30).

Metinler kısmında, 304 şiir, başlık verilip, popüler tarzda numaralı olarak sıralanmış, hece aruz tasnifi yapılmamıştır. Şiirlerin altında, Türkmence kelimelerin açıklamaları verilmiştir (s. 31-537). Metinlerin sonunda, yarım sayfalık bir “Bibliyografya” vardır.

22. Subhî-zâde Azîz (d. 1735-ö. 1784) Divanı: Sadık Erdem, *Subhî-zâde Azîz ve Dîvân’ı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001, 422 s.

Erdem’in çalışması genel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de Aziz’in hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Yazar, Aziz Divanı’nın bulabildiği bir nüshası üzerinde çalışmış ve bu Divan’ın ilgili içerik değerlendirmesini yapmıştır (s. xxiii-xlv). Çalışmanın bu kısmının kısıtlı bir özellik göstermesi dikkat çekmektedir.

Divan’ın metin kısmında biri Farsça 11 kaside, dokuzu Farsça 51 gazel, 2 şarkı, 1 tahmis, 1 müseddes, 1 terci-bent, 3 kıta ve üçü Farsça biri Arapça 39 tarih ve *Sâlih-nâme* isimli 79 beyitlik bir mesnevi yer almaktadır (s. 3-248). Metni, divanda geçen ayetlerin açıklamaları (s. 249-250), “Sözlük” (s. 251-422) ve “Sonuç” (s. 423-424) izlemektedir.

23. Erzurumlu Zihnî (ö. 1794/95 ?) Divanı: Muhsin Macit, *Erzurumlu Zihnî Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, xi+304 s.

Araştırmacı eserin “Giriş” kısmında, Erzurumlu divan şairleri hakkında özet bir bilgi verir ve şairin hayatını belgelerin el verdiği ölçüde tasvir ederek, Divan’ın eldeki tek nüshasının tanıtım ve tavsifini yapar. Divan’daki nazım şekil-

lerine ve onların vezinlerine ilişkin bir değerlendirme yaparak, metindeki şiirlerin vezinlerini bir tabloyla gösterir. Ardından Zihni'nin şairliğini ve kişisel üslubunu arayışını konu edinerek şairi, Nâbi ekolünün taşradaki takipçisi olarak niteler (s. 1-20).

Eserin ikinci kısmı, Divan'ın metnine ayrılmıştır. Divan'da biri Arapça, 19 kaside (2 münacat, 2 tevhit, 4 naat, 1 miraciye), 13 tarih kıtası, 2 terkip-bent (1 naat, 1 mersiye), 2 müseddes, tahmis, 4 mesnevi, biri Farsça 327 gazel, 1 müstezetat bulunmaktadır (s. 23-297). Metinler kısmını Arapça, Farsça şiirler ve bu şiirlerin çevirileriyle "Kaynakça" izler (s. 298-304).

24. *Esrâr Dede (1748?-1796) Divanı: Osman Horata, *Esrâr Dede: Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, xi+666 s.*

Araştırmacı "Giriş" kısmında, Esrâr Dede'nin yetiştiği dönemin tarihi, edebî ve sosyo-kültürel durumunu ana hatlarıyla çizdikten sonra, şairin hayatını, Şeyh Gâlib ile münasebetini, kişilik özelliğini söz konusu ederek, onun beş eseri hakkında bilgi verir. Yazar şairin şiir dünyasını ele aldığı kısımda, "Nazım Tekniği" başlığı adı altında, divandaki nazım şekillerini değerlendirip bu şiirleri, üslup ve muhteva açısından irdeler. Şairin etkileme ve etkilenmelerini, somut verilerle ele alarak Birinci Bölüm'ü "Sonuç"a bağlar. "Sonuç"u, "Bibliyografya" izler (s. 1-145).

Eserin İkinci Bölüm'ünde, tenkitli metnin hazırlanmasında kullanılan dört ve metinde kullanılmayan iki yazma nüshanın tavsifleri yapıp, metin kurma yöntemi anlatılır ve nüsha şeceresi çıkarılarak metne geçilir.

Buna göre, 8'i naat, 2'si neşide 14 kaside, musammatlar kısmında, 4 terkip-bent, 1 müsemmen, 1 müsebba, 3 müseddes, 6 tahmis, 3 muhammes, 6 murabba, (musammatlar kısmında şiirler tasnif edilmeyip yazmadaki düzene göre sıralanmıştır). İki Farsça, biri Arapça 264 gazel, ikisi Farsça, 8'i tarih 25 kıta, 8'i Farsça 148 rubâi, ikisi Farsça 5 beyit ve 4 mesnevi vardır (s. 161-657). Metinleri, "Ekler" başlığıyla, Esrar Dede'nin mezarının bir fotoğrafı ve Divan nüshalarından seçilmiş tıpkıbasım sayfaları izler (s. 659-666). Eserde metinler sağlam, çalışma incelikli ve özenlidir.

25. *Şeyh Gâlib (d. 1757/58-ö. 1799) Divanı: Naci Okçu, *Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânının Tenkidli Metni)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 2 cilt, xi+xi+1029 s.*

Eser iki kısım olarak düzenlenmiştir. Birinci Kısım, kendi içinde altı bölüme ayrılır. İlk üç bölümde; Şeyh Galib'in hayatı ve Divan dahil 5 eseri hakkında bilgi verilip edebî şahsiyetiyle şiirlerinin dil ve ifade özellikleri üzerinde durulur (s. 1-28). Diğer üç bölümdeyse, Divan'ın baskın temalarını oluşturan dinî-ta-

savvufî unsurların, tahlilî bir yöntemle değerlendirilmesi söz konusudur (s. 29-77) İlk Kısım, metnin kuruluşunda karşılaştırılan 7 nüshanın tavsifi ve “Kısaltmalar”la sona erer (s. 78- 82).

Eserin metin kısmında, biri Farsça 72 kaside (bunların biri takriz, 38’i tarihdendir), 11 terci-bent, 2 terkip-bent, biri Farsça 8 müseddes, 1 *Saki-name*, biri Farsça, üçü mülemma 19 tahmis, 2 muhammes, 1 tardiye, 11 şarkı, 10 küçük mesnevi, ikisi Farsça dört kıta (metinde ayrımı yapılmamıştır), 1 bahr-ı tavil ve tezkireyle birinci cilt sona erer (s. 85-482). İkinci cilt gazellerle başlar. Bu ciltte; 36’sı Farsça, ikisi müstezat, biri mülemma 372 gazel, biri Farsça 35 tarih, 1 mersiye, 2 lügaz, 9’u Farsça 50 kıta, onu Farsça 74 rubâî, 23’ü Farsça 96 müfret, (metinde 71’den sonrasına numara verilmemiştir), 3 mısra yer alır (s. 285-1021). Eserin tasnifinde hacimden dolayı yer yer karışıklıklar olmakla birlikte, metinler itinalıdır. Eser, “Sonuç” ve “Bibliyografya”yla sona erer (s. 1025-1029).

26. Şeyh Gâlib (d. 1757/58-ö. 1799) *Divanı: Muhsin Kalkışım, Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, 461+ (95) s.

Yazar “Önsöz”de, eserinin aslının doktora tezi olduğunu belirtip, ortak metin teşkilinde tespit ettiği 33 nüshadan altısını esas aldığı ifade ederek, bu altı nüshanın künyesini verir. Divan metnine, şairin Arapça ve Farsça şiirlerini almadığını söyler. Şeyh Galib’in hayatı, ana çizgileriyle tespit edildikten sonra, “Eserleri” bahsinde, şairin eserlerinin tespit edilebilen yazma nüshalarının künyelerinin dökümü yapılır. Divan’ın matbu nüshasının içeriği ve 32 yazma nüshasının da yer numaraları verilir. Şairin edebî kişiliği, etkilenmeleri ve etkilemeleri bağlamında ele alınarak, Mevlevilik bağlantısına geçilir ve şiirlerindeki Mevlevilikle ilgili verilerin kullanımı rakamsal olarak ifade edilir. Bölüm, “Bibliyografya”yla sona erer (s. 13- 44).

Eserin metin kısmında; biri takriz 30 kaside, 75 tarih, biri *Sâki-nâme* 14 terci-bent, 7 müseddes, 18 tahmis, 2 muhammes, 1 tardiye, 11 şarkı, 11 küçük mesnevi, 1 bahr-ı tavil, 1 tezkire, ikisi müstezat 336 gazel (natamam olarak verilen gazel tamdır), 1 mersiye, 2 lügaz, 43 kıta, 62 rubâî, 70 beyit ve 4 mısra yer alır (s. 49-461). Metinlerde popüler baskı kaygısıyla, vezin, nüsha farkı ve çevriyazı işaretleri yer almaz. Metinler kısmını, numarasız 95 sayfalık tıpkıbasım takip eder.

XIX. Yüzyıl Divanları

1. *Enderûnlu Vâsîf* (ö. 1810) *Divanı: Rahşan Gürel, Enderunlu Vâsîf Divanı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, ts., 696 s.

Araştırmacı, “Önsöz” ve “Kaynaklar” kısmından sonra, Vâsîf devrindeki tarihî ve edebî genel görünümü özlü bir biçimde tasvir ederek, şairin edebî şahsiyetini değerlendirip, sanatını kaynakların tespitleri ışığında izler ve diğer sanat

dallarıyla münasebetine değinir. Vâsıf'a selefi ve halefi şairler bağlamında bir yer arayan yazar, ayrıca Enderun şairleri arasındaki yeri üzerinde de durur. Şairin Divan'ındaki sosyal ve edebî tenkide ayrı bir başlık açan yazar, Divan'ın muhteva özelliklerin tahlilî bir tarzda aktararak, kaside ve tarihleri, devrin sosyal ve siyasî cephesini yansıtan birer belge olarak ayrıca değerlendirir. Araştırmacı, metinlere dair bir terimler sözlüğünden sonra, nüshalar ve hazırlanan metin hakkında açıklama yaparak, Divan metnine geçer (s. 7-198).

Divan'ın tenkitli metnine göre; 2'si münacat, 11'i naat (biri Mevlana hakkında), 6'sı tarih, 28 kaside, 140 gazel, 1 müstezat, 101'i şarkı, 188 murabba, 30 muhammes, 3 müseddes, 1 müsebba, 1 müsemmen, 2 muaşşer, 87 tarih kıtası, 78 kıta, 11 matla, 7 müfret ve lügaz içerikli 1 mesnevi vardır (s. 199-696).

2. Hâlet Efendi (d. 1760/61-ö. 1823) Divançesi: Çetin Derdiyok, Hâlet Efendi Divançesi, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım, Adana: Karahan Kitabevi, 2005, vi+109+(57) s.

Yazar, Halet efendinin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerini kısaca değindikten sonra, sözü Divançe'ye getirir ve eserdeki nazım biçimlerini tek tek içerik ve biçim açısından değerlendirmeye tabi tutar. Ayrıca eserin kafiye ve redifini, veznini, dil ve anlatım özelliklerini tanıklarla değerlendirerek şiirlerde başvurulan 26 benzetmenin dökümünü yaparak sonuca gider (s. 1-27).

Araştırmacı eserin ikinci kısmına, tenkitli metnin hazırlanmasına ilişkin yöntemi vererek başlar ve metni kurarken yararlandığı iki nüshanın tavsifini yapar. Metin kısmında; 2 kaside, 1 müseddes, 1 tahmis, 1 muhammes, 30 gazel, 1 müstezat, 2 mesnevi, 2 nazım, 1 kıta-i kebire, 1 musammat (murabba), 2 matla, 5 müfret ve 2 tarih kıtası yer alır (s.29-72). Eser metin kısmından sonra, özel adlar sözlüğü ve dizini, "Sözlük" ve "Kaynakça" ile devam eder (s. 73-109). Bu kısımdan sonra eserde, numaralı olarak 57 sayfalık tıpkıbasım vardır. Bu çalışma, Divançe neşrine örnek olacak bir yöntem içermektedir.

3. Salacıoğlu (ö. 1825 ?) Divanı: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı ve Yaşar Aydemir, Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvelî Dîvan, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, x+305 s.

Yazarlar, Girit'te Türk kültür hayatının niteliği hakkında öz bir tespit yaptıktan sonra, şairin hayatını ana çizgileriyle belirleyip, eserlerinin içeriğine dair bilgi vererek, Divan'ın 10 yazma nüshasının künyesini aktarır, şairin tasavvufî kişiliğiyle devriyeleri üzerinde özellikle dururlar. Şairin şairliği ve şiirlerini, kendi şiirlerinden hareketle ortaya koyan yazarlar, Girit'le ilgili belge niteliğindeki şiirlerini ayrı bir başlık altında değerlendirirler. Bu kısım, "Bibliyografya" ile sona erer (s.1- 50).

Eserin ikinci kısmında Divan metni yer alır. Divan'da: 13 kaside, 2 terkip-bent, 3 tahmis, 4 murabba, 10 tarih, 87 gazel, 8 kıta, 73 müfret ve matla, 5 mısra vardır (s. 57-236). Eser, kavramlar diziniyle sona erer (s. 237-305).

4. *Antepli Aynî* (d. 1766-ö. 1837) *Divanı: Mehmet Arslan, Antepli Aynî Divanı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004, vii+544 s.*

“İçindekiler” bölümünden sonra, şairin hayatı ve eserleri ele alınır ve eserleri kısmında sıra Divan'a geldiğinde, Divan'daki nazım şekilleri üzerinde değerlendirme yapıp, şiirlerde kullanılan aruz kalıplarının dökümü yapıldıktan sonra (s. 1-46) Bibliyografya'ya yer verilir (s. 47-48).

Sonraki bölüm, Divan'ın metnini oluşturur. Divan'ın yazma nüshasına ulaşamadığını ifade eden araştırmacı metnin, matbu nüshadan kurulduğunu belirtir (s. 9-10). Bu metne göre Divan'da; 10 kaside, 228 gazel, 3 müstezat, 1 bahr-ı tavil, 522 tarih, 1 terci-bent, 5 tahmis, on sekizer beyitlik 2 mesnevi, 15 kıta, ikisi Arapça ve biri Farsça 12 müfret, biri Farsça 26 matla ve 2 muamma bulunmaktadır (s. 51-525). Eserin sonunda, “Şahıs-Eser-Mekan İndeksi” yer almaktadır (s. 527-544).

5. *Kıbrıslı Âşık Kenzî* (d. 1794-ö. 1839) *Divanı: Harid Fedai, Kıbrıslı Âşık Kenzî Divanı II, Lefkoşe: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, viii+ 349 s.*

Bir “Sunuş” yazısıyla başlayan eserin “Giriş” kısmında, Kenzî'nin şiirlerini içeren mecmua ve defterler tanıtıldıktan sonra, Divan'ın neşrinde nasıl bir sıranın takip edileceği belirtilmiştir. Buna göre I. Cilt kaside ve tarihleri, II. Cilt gazelleri, III. Cilt şairin diğer şiirleri ile destanlarını içerecektir. *Giriş* kısmının devamında, şairin hayatı ele alınmıştır (s. 1-15).

Metin kısmında, hurûf-ı hecâ sırasına göre şaire ait, biri nâ-tamam 270 gazel yer alır (s. 16-285). Metin kısmından sonra, gazellerin “Dizin”i (s. 286-292) ve “Sözlük” (s. 293-349) bulunmaktadır.

6. *Bursalı İffet* (ö. 1840) *Divanı: Mehmet Arslan, Bursalı İffet Divanı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005, 128 s.*

Araştırmacı, esere “Osmanlıca Kaynaklarda İffet” başlıklı bölümde, çeşitli kaynaklardan İffet'le ilgili bölümleri alıntıyla başlandıktan sonra (s.1-6), şairin hayatına değinir (s.7-10). Daha sonra İffet Divanı'ndaki nazım şekillerinin çeşitli istatistikî bilgilerini verip Divan'ın şekil açısından genel bir değerlendirmesini yapar (s. 11-18). Eserin biri matbu, ikisi yazma nüshasının tavsifinden sonra kısa bir “Bibliyografya” vererek metin kısmına geçer (s. 19-21).

Metin kısmında 5 kaside, 127 gazel, 15 tarih, 2 tahmis, 2 şarkı, yedi beyitlik mesnevi nazım şekliyle 1 münacat, 8 kıta ile 15 müfret bulunmaktadır (s. 25-125). Eserin sonunda ise “Şahıs, Mekan ve Eser İndeksi” yer almaktadır (s. 126-128).

7. Leylâ Hanım (ö. 1848) Divanı: Mehmet Arslan, *Leylâ Hanım Divanı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003, 355 s.

Yazar “Önsöz”de; Leyla Hanım’ı, kadın şairler arasında özellikle hayat hikayesi ve toplumun bakışı açısından ilgi çekici özelliklere sahip görür ve şiirlerini “yabana atılmayacak güzel şiirler” diye niteler. Arslan, çalışmasına, “Osmanlıca Matbû Kaynaklarda Leyla Hanım” başlığıyla girerek, klasik kaynaklardaki orijinal ifadelerle, bir Leyla Hanım imajı çizdikten sonra (s. 15-20), “Leyla Hanım’ın Hayatı” başlığıyla, kaynakları kritik ederek şairenin biyografisini işler (s. 20-38). Yazar, Leyla Hanım’ın şairliği meselesini tespitten sonra, onun şiirlerinden hareketle, şiir ve şair üzerine düşüncelerini, aşk, âşk sevgili üçlüsünü ve karşı cephedeki rakibi, toplumsal hayatın iki uç tipi olan rint ve zahidi ele alarak, şiirindeki insan unsurunu değerlendirir (s. 38-57). Bunları şairenin şiirlerindeki baskın temalardan hikmet, felekten şikayet, söyleyişteki karakteristik edalar ve dinî tasavvufî duyuların değerlendirilmesi izler (s. 57-70). Bu kısmı, divandaki nazım şekillerinin oldukça detaylı bir değerlendirmesi takip eder (s. 70-88). Yazar Leyla Hanım’da ehl-i beyt ve Mevlana sevgilerine değindikten sonra, onun üstat bildiği dayısı Keçecizâde İzzet Molla ve Şaire üstadı Fitnat Hanım ile ilgili değerlendirmelere yer verir. Bu bölüm 4 yazma ve 4 matbu nüshanın tavsifini izleyen “Bibliyografya”yla son bulur (s. 88-100). Yazarın bu bölümde, kuru akademik üslubun dışında bir anlatım tarzıyla, konusunu geniş ve rahat bir konuşma tavrıyla sürdürmesi dikkat çeker.

İkinci bölümde Divan’ın tenkitli metni yer alır. Divan’da 6 kaside, musamatlar kısmında, 3 murabba, 5 muhammes, 13 tahmis, 2 müseddes, 3 tesdis, 1 tesbi, 1 müsemmen, 2 tesmin, 8 terkip-bent, 1 terci-bent yer alır. 55 tarih manzumesini, 122 gazel, 5 müstezat, 20 şarkı, 5 lügaz, 23 rubâî, 7 kıta ve 4 müfret izler. (s. 103-350) Arslan’ın metinlerindeki özen ve sağlamlık dikkat çekicidir. Eser, “İndeks”le sona erer (s. 351-355).

8. Kuddûsî (d. 1760-ö. 1849) Divanı: Mehmet Emin Eminoglu, *Hak Âşıkı Mer’âşî-zâde Ahmed Kuddûsî Divânı*, Konya: Can Kitabevi, 1973, 368 s.

Yazar “Önsöz”de; Divan’ı iki taş baskı nüshanın karşılaştırmasıyla hazırladığını söyler (s. 6) ancak ne nüshaları tavsif eder ne de nüsha farkı verir. Divan tasnifsiz ve vezinsiz 1+450 şiirin sıralanmasıyla oluşan amatör bir çalışmanın ürünüdür.

9. *Kuddûsî* (d. 1760-ö. 1849) *Divanı*: Ahmet Doğan, *Kuddûsî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, 781 s.

Araştırmacı, eserin “Önsöz”ünde Kuddûsî Divanı’nı hacim nedeniyle iki cilt halinde hazırlamayı düşündüğü belirterek, bu çalışmanın tenkitli metin olduğunu söyler. İnceleme kısmı başka bir cilde bırakılmıştır. “Nüsha Tavsifi” başlığı altında 4 yazma ve 4 taş basma nüshanın tavsifi yapılmıştır (s. 13-16). Daha sonra ise tenkitli metne geçilir.

Araştırmacı metni aruzla yazılmış şiirler ve hece ile yazılmış şiirler olarak iki kısma ayırır. Buna göre Divan’da, 41 kaside, 943 gazel, 20 murabba, 4 muhammes, 3 müseddes, 3 muaşşer, 1 müstezat, 2 kıta vardır (s. 19-657). Hece ile yazılmış şiirleri ise, metne göre sadece dörtlülerdir. Metinde 34 dörtlü vardır (s. 657-684). Metin kısmından sonra şiirlerin “İndeks”i (s. 685-740) ve “Sözlük” (s. 741-781) bulunmaktadır.

10. *Şeref Hanım* (d. 1809-1861) *Divanı*: Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002, xii+548 s.

Yazar, Osmanlıca matbu kaynaklarda, Şeref Hanım’ın nasıl değerlendirildiğini yorum yapmaksızın aktardıktan sonra (s. 1-10), şairenin hayatını ve şairliğini, şiirlerinden hareketle ele alarak, Divan’ın biri yazma, ikisi matbu nüshasının tavsifini yapıp, Divan’daki nazım şekilleri ve nazım türlerinin değerlendirmesine geçer. Bu kısmı, Şeref Hanım’ın tarikatlarla münasebetini ele alan bir değerlendirme ve “Bibliyografya” izler (s. 11-106).

Eserin İkinci kısmında, Divan’ın tenkitli metni yer alır. Buna göre Divan’da 23 kaside (1’i tevhit, 3’ü naat, 8’i mersiyedir), 122 tarih, 8 murabba, 8 muhammes, 17 tahmis, 15 müseddes, 10 tesdis, 1 müsemmen, 4 terkip-bent, 1 terci-bent, 255 gazel, 2 müstezat, 42 şarkı, 5 mesnevi, 4 lügaz, 8 kıta-i kebiire, 108 kıta, 4 rubâi, 18 beyit, 20 matla, 2 münacat (nazım şekli belirsiz diye özellikle nitelenmiştir). Eser “İndeks”le (şahıs, mekan, eser) son bulur (s. 107-548). Arslan’ın çalışması, yöntemi ve çalışma disiplini bakımından örnek bir eserdir.

11. *Aydî* (d. 1811-ö. 1866) *Divanı*: Ömer Asım Aksoy, *Aydî Divanı*, Gaziantep: CHP Basımevi, lxii+195(+3) s.

Yazar “Giriş” mahiyetindeki ilk bölümde, Aydî ve muasırı üç şairi mukayese ederek, şairin hayatını kısa bir değerlendirmeye vermeye çalışmış (s. vi-xii) akabinde herhangi bir tertibe bağlı kalmadan şairin eserlerini, tarikat bağlantısını, aşka bakış açısını, tasavvufî anlayışını, yazdığı tarih, terbi ve tahmisleri ele almıştır (s. xii-lxii).

Eserin metin kısmı düzenlenirken de herhangi bir yöntem takip edilmemiştir. Yazar, dipnotlarla şiirlerdeki bazı kavramları açıklamış ancak Divan tertibine herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Şiir sayılarını verirken soyut bir ifadeyle “iki yüz parçadan ziyade olan manzumelerinin, altıda beşi aruzla, altıda biri hece ile yazılmıştır” diyerek herhangi bir tasnife gitmemiştir. Metinde 153 gazel, 18 terbi, 1 müstezat (gazel bölümünde), 3 tahmis, 5 müseddes, 4 müselles, 15 rubâî, 18 müfret, 2 terci-bent ve hece ile yazılmış 20 manzume bulunmaktadır (s. 3-195). Eserin sonuna, “Yanlış-Doğru Cetveli” eklenmiştir.

12. *Rahmî-i Harputî* (d. 1802-ö. 1884) *Divanı*: Halil Erdoğan Cengiz ve Gönül Hatay Eren, *Rahmî-i Harputî Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, x+ 295 s.

“Önsöz”ü kaleme alan Eren, eserin hazırlanmasında, kendinde aile yadigarı olarak (şairin yazarın büyük dedesi olduğunu öğreniyoruz) bulunan yazma nüshanın esas alındığını belirtir. “Rahmî-i Harputî’in Yaşamı ve Sanatı” başlığı altında, şairin hayat ve sanat serüvenine kısaca değinilip, yazmada eksik olan gazellerin matbu nüshadan tamamlandığı bilgisi eklenerek metne geçilir (s. ix-13).

Divan metninde, şiirlerin tasnifi yapılmamış, gazellerin dışındaki şiirlere numara konulmamış, şiirler iç içe girmiştir. Özensiz bir çalışma eseri olan metinler, amatör bir edayla hazırlanmıştır. Divanda; biri münacat, üçü naat, 8 kaside, 2 terci-bent, 3 tahmis, 2 muhammes, 3 tarih, 1 kıta, biri Farsça 165 gazel, müstezat, 3 muamma, 7 müfret, 16 matla ve 1 Osman Nevres gazeli vardır (s.15- 268). Metinleri, nesre çeviri ve kısmen açıklama niteliğindeki 159 seçme gazel ve aile şeceresi izler (s. 269-295).

13. *Âdile Sultân* (d. 1826-ö. 1899) *Divanı*: Hikmet Özdemir, *Âdile Sultan Divanı*, Ankara: KB Yayınları, 1996, xiv+588 s.

Yazar “Giriş” kısmında, XIX. yüzyılın siyasal açıdan bir görünümünü çizerek, İlk Bölüm’de, Âdile Sultan’ın hayatını ve bu hayatın aşamalarını verir. Şairenin şahsiyetini, dinî veçhe ve hayratlar ana başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde irdeleyen yazar, edebî hüviyetini şairliği ve şiirleri yönünden ele alır ve Divan’ın tespit edilen 5 nüshasının tavsiflerini yaparak, muhtevalarını serimler ve bu bölümü, divan nüshalarından tıpkıbasım örnekleri vererek bitirir (s. 1-167).

Divan’ın tenkitli metin kısmındaki şiirlerin tertibinde, tasnife gidilmediğinden karışıklıklar vardır. Gazeller kısmına kadar yer alan manzumelerin, ne ve neler olduğu netlikle belirtilmemiştir. Bunlar: 13 münacat (biri murabba, 11’i gazel biri kıta-i kepire), 7 tevhit (biri murabba, biri müseddes, biri kıta-i kepire, biri hece vezniyle dört gazel), 21 naat (11 gazel,3 kıta-i kepire,6 murabba) 1 miraciye (mutavvel gazel), dört halife hakkında 2 naat (1 gazel, 1 mesnevi), 1 mer-

siye (gazel) , 2 terkip-bent (12 imam hakkında). Hz. Halit hakkında 2 naat (2 gazel), Veysel Karani hakkında 1 naat (gazel), Bahaeddin Nakşebend hakkında 1 naat (gazel), Şeyh Ali hakkında 1 naat (kita-i kebire), 4 mersiye (3 müseddes, 1 murabba), *Tahassür-name*, *İftirak-name* ve *Terceme-i hal* adlı 3 ve İstanbul evliyalı hakkında 1 olmak üzere 4 mesnevi, 2 tarih, 2 kıta ve hece vezniyle 1 dörtlüdür (s. 171- 286). Bu kısmı 179 gazel izler (s. 289- 465) Gazellerden sonraki kısımdaki manzumeler de karışıktır. Bunlar; 1 naat (gazel), 1 fahriye (mesnevi), 1 murabba, 1 tahmis, 1 bahariye (gazel), 1 medhiye (kaside), 2 *Tenbih-name* (1 gazel, 1 kıta-i kebire) ve 1 mensur *Silsile-namedir* (s. 466-478).Metinler kısmını belge nitelikli resimler, *Sözlük* ve *Bibliyografya* takip eder (s. 479-588).

14. Şâdî (d. 1830- ö. 1900) *Divanı: Abdülkerim Abdülkadiroğlu ve Ömer Demirbağ, *Divan Süleyman Şâdî (Karşlı), Ankara: 1993, 117 s.**

Divan, 3 sayfalık kısa bir “Takdim” yazısı ve metinlerden oluşmaktadır. “Takdim”de, şairin hayatına ilişkin elde edilen sınırlı bilgiler, bir değerlendirme süzgecinden geçirilerek verilir ve eserlerinden kısaca bahsedildikten sonra, Divan’ın matbu nüsha esas alınarak hazırlandığı söylenir. Edebî şahsiyeti konusundaysa, şairin edebî kültürünün yüksekliğine ve şiirlerindeki dinî tasavvufi muhtevaya vurgu yapılır (s. 3-5).

Metinler kısmı, matbu nüshanın iç kapağı ve Divan’ın ilk sayfasının kopyasıyla başlar. Divan’da 8 münacat, biri müseddes 17 naat, 1 Farsça dört halife medhiyesi, 1 kaside, 29’u Farsça, 3’ü Nakşebendi, Kadiri ve Mevlevî tarikatleri övgüsünde, biri de ebu’l-Hasen El- Hırkânî övgüsünde 227 gazel ve 2 müstезat vardır (s. 6-117). Eserde şiirlerin tam bir tasnifi yapılmamış ve vezinleri gösterilmemiş, yarı popüler bir nitelikte hazırlanmıştır.

15. Âsaf (d. 1853-ö. 1903) *Divanı: Ömür Ceylan, *Hânedanda Bir Âsî-Dâmâd Mahmûd Celâleddîn Paşa- Âsaf Dîvânı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, x+306 s.**

Araştırmacı, eserin Birinci Bölüm’ünde, şairin hayatını belgelerle de destekleyerek özlü bir şekilde beyana getirerek, edebî kişiliği üzerinde durur ve onu, harcıâlem fikirlerle manzumeler söyleyen zayıf bir şair olarak niteler (s. 3-25). Yazar, Divan’daki dış şekil unsurlarını tablolarla ölçülür bir hale koyduktan sonra, manzumelerin muhtevalarına ilişkin bilgiler vererek onları değerlendirme yoluna gider. Bölüm “Kaynakça”yla sona erer (s. 26-44).

Divan’ın metin kısmında; 1 mukaddime, (mesnevi tarzında), 1 tevhit, Tanîn-i Cebel (mesnevi tarzında), Britanikus (mesnevi tarzında), Nevâ-yı Dil (mesnevi tarzında), 7 kaside, 10 tahmis, 174 gazel, 163 rubâî, 18 kıta, 9 nazm, 8 şarkı, 2 tarih, 47 matla, 59 beyit, 122 mısra vardır. Metni, inceleme kısmının ve

metin kısmının indeksleri izler (s. 47-306). Eserin ilk kısmında anlatım zevki, ikinci kısmındaysa özen ve metin disiplini göze çarpar.

16. Sâlih Baba (d. 1846-ö. 1907) (Divanı): Ahmet Doğan, Salih Baba (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Şiirleri), Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, 271 s.

Yazar, “Söz Başı”nda, tekke-tasavvuf edebiyatının temsilcilerinden olan Salih Baba Divan’ını içeren bu çalışmanın, daha önce yaptığı yüksek lisans da-yandığını belirterek, çalışma yöntemini aktarır ve “Giriş” kısmında, şairin yaşadığı Erzincan’ın kısa bir tarihçesini verir. “Salih Baba’nın Hayatı ve Eserleri” başlığı altında, mutasavvıf şairin hayatı ve eserleri söz konusu edilip, tenkitli metinde kullanılan biri taş baskı, 3 nüshanın tavsifleri beyana getirilir. Şairin edebî şahsiyetinin ele alındığı kısımdaysa, onun şiirlerindeki vezin, kafiye, redif, nazım şekilleri, dil, üslup ve şiirlerdeki konular değerlendirilerek neticeye bağlanır ve “Bibliyografya”ya geçilir (s. 5- 58).

Divan’ın metin kısmı, aruzla yazılan şiirler ve heceyle yazılan şiirler olmak üzere ikiye ayrılır. Aruzla yazılan şiirlerin dökümü şöyledir: 15 kaside (Burada kaside ismiyle verilen şiirlerin klasik kasideyle bir ilgisi yoktur. Biz, mahlasların hep son beyitlerde yer almasından hareketle bunları mutavvel gazel sayıp gazellere dâhil edeceğiz.) 84+15 gazel, 9 murabba, 16 muhammes, 2 müseddes, 1 müstezet ve 4 küçük mesnevi (s. 61-200) Hece vezniyle yazılan şiirlerin dökümüyse şöyledir: 26 dörtlü ve 6 beşli manzume (s. 201-237). Eser, “Şiir İndeksi” ve “Sözlük”le sona erer (s. 249-271).

17. Sâlih Baba (d. 1846-ö. 1907) (Divanı): Fehmi Kuyumcu, Erzincanlı Tüfekçizade Salih Baba Divanı (Rabıta-i Nakş-ı Hayalî), Ankara: Gaye Matbaası, 1979, 404 s.

Derleyen, 3.-40. sayfalar arasındaki “Önsöz”ü birinci bölüm görevinde kullanır. Bu kısımda Salih Baba’nın hayatı menkıbelerinden de örnekler verilerek anlatılır. Şairin mensup olduğu tarikat silsilesinin şeyhleri ve tarikat içindeki yerinin de dile getirildiği ve 7 belge resimle desteklenen bu bölüm, herhangi bir plan içermeyen amatör bir gayretin kalem ürünüdür.

Eserin metin kısmında, şiirlerin nereden hangi yazma veya matbu nüshadan alındığı bildirilmemiştir. Herhangi bir tasnife de tabi tutulmayan metinler, hece vezinli ve aruzlu şiirlerin iç içe olduğu ve vezin ayrımının yapılmadığı bir numaralama sistemiyle 162 manzume olarak sıralanır. Manzumelerin altına, şiirin içindeki bazı kelimelerin anlamları eklenmiştir (s. 43-304). Metinleri “Tasavvuf Terim ve Deyimleri Sözlüğü”yle yanlış doğru cetveli takip eder (s. 307-404). Metinler, aynı şairin Divan’ına ilişkin bir yukarıdaki bilimsel çalışmada tasnif edildiğinden, tarafımızdan tasnif edilme yoluna gidilmemiştir.

18. Mehmet Ali Hilmi Dede Baba (ö. 1907) Divanı: Bedri Noyan, Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Divanı, Ankara: Meydan Matbaası, 1988, 360 s.

Yazar, “Önsöz”de eserin 130 sayfa olduğunu belirtip 1909’da basıldığını ifade eder. Noyan, Divan’ın ilk halinde herhangi bir değişiklik yapmamış, sadece şiirleri günümüz Türkçesine aktarmıştır. Bir sayfalık bir değerlendirmeden sonra Divan metnine geçilir.

Metin bölümünde herhangi bir tertip yoktur. Yazar, metni ilk haliyle yayıma hazırlamıştır. Eserde 8 kaside, 229 gazel, 6 müseddes, 5 muhammes, 1 müstezat, 1 murabba, 1 beyit, 42 tarih, 1 tahmis, 3 kıta, 10 müfret ve hece ile yazılmış 52 manzume yer almaktadır (s. 7-333). Metin kısmını ise “Sözlük” (s. 334-344) ve “İçindekiler” bölümü (s. 345-360) takip etmektedir.

19. Fennî (d. 1850-ö. 1918) Divanı: Ali Şakir Ergin, Yozgatlı Mehmed Said Fennî Dîvanı, Ankara: Yozgat Belediyesi Yayını, 1996, xiv+270 s.

Yazar “Önsöz”de, metin tespitinde şairin kendi el yazısıyla tertip ettiği üç defteri esas alıp halktan topladığı münferit şiirleri de ilave ederek metni nasıl kurduğunu belirtir. “Mehmed Said Fennî” başlığı altındaysa şairin hayatını, şairliğini, hattat ve hakkaklığını eldeki veriler nispetinde değerlendirerek, kendi elinde bulunan divan/defter nüshalarının tavsifini yapar ve “Kaynakça”yı verir (s. iii-xiv).

Divan’ın metin kısmında; 13 münacat, 11 naat + dört halife ve din/ tarikat büyükleri için 11 naat, biri ramazaniye 22 kaside (metinde kaside sayısı 24 tür ancak kasideler sırasında verilen son iki şiir, mutavvel gazel olduğundan kaside sayısını 22 olarak tashih edip bu iki gazeli, gazel sayısına ilave ettik). 4 muhammes, biri Farsça 9 tahmis, 4 müseddes, 3 müsebba, 1 müsemmen, 2 taştir, dördü Farsça (Farsça gazellerden bir natamamdır). 247+2 gazel, 4 müşterek gazel, 3 müstezat, 3 mersiye, 22 tarih, 9 şarkı, 1 muamma. 19 Arapçadan, 2 Farsçadan nazmen çeviri olmak üzere 24 kıta, 31 müfret (ki bunların 17si matladır), hece vezniyle 5 ilahi yer alır (s. 3-270). Eserde Arapça ve Farsça manzumeler eski harflerle dizilmiştir.

20. Hasan Rüşdî (d. 1834-ö. 1919) Divanı: M. Adnan Başoğlu ve Necdet Okumuş, Hasan Rüşdî Divanı, Emek Matbaacılık, 2003, 138(+4) s.

“Önsöz”de araştırmacılar Divan’ın nüshasının bulunmadığını ancak şiirlerin; şairin aile fertleri tarafından korunduğunu ifade ederek bu çalışmanın bilim âlemine tanıtılmasının gereğine değinmişlerdir. Şairin hayatı ve şahsiyeti çok kısa bir değerlendirmeye ele alındıktan sonra (s. 5- 6) şiir kısmına geçilir.

Metinde 88 gazel, 9 murabba, 1 muhammes bulunmaktadır (s. 7-112). Me-

tin kısmından sonra “Sözlük” (s. 115-138) ve Divan’dan tıpkıbasım örnekleri yer almaktadır (s. +2).

XVII-XIX. Yüzyıllara Ait Olup Ulaşılamayan Divanların Kaynakçası

- Akkuş, Muzaffer, *Seyyid Nigârî Divanı*, Niğde, Niğde Üniversitesi Yayınları, 2001, 709+337 s.
- Aydın, Mehmet, *17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Vecdî (Abdülbâkî) Divanı*, Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, ts., 112 s.
- Aygen, Mehmet Sadettin, *Gülaboğlu M. Askerî Divanı*, Afyon: Türkeli Matbaası, 1997, 192 s.
- Bilgin, Azmi ve Necdet Yılmaz, *Mir Hamza Nigârî Divanı*, İstanbul: Kule Yayınları, 2005, 369 s.
- Bilginer, Mahmud Sadettin, *Niyâzî-i Mısırî Divanı Şerhi (Tam Divan İle Birlikte)*, İstanbul: Baha Matbaası, 1976, 288 s.
- Bilkan, Ali Fuat, *Râmî Paşa Divançesi*, İstanbul, 1998.
- Çelikoğlu, Şahver, *Şeyh Hasan Sezâyî-i Gülşeni, Divan*, İstanbul: Yazı Yayıncılık, 1985, 277 s.
- Elçin, Şükrü, *Aşık Ömer Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, 123 s.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, *Şeyhülislam Bahâyî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1933, xl+91(+5) s.
- Ulusoy, İ. Turgut, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Divanı*, İstanbul: Eser Matbaası, 1974, 241 s.
- Fedai, Harid, *Kıbrıs Müftüsü Hasan Hilmi Efendi Divanı*, Lefkoşa, 1987.
- Güfta, Hüseyin, *Erzurumlu Şair Hâzık, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, İstanbul: Derghâh Yayınları, 2001, 336 s.
- Halıcı, Feyzi, *Âşık Şem’î, Hayatı ve Eserleri, (Divan)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1982, xiii+144 s.
- Kaya, Bayram Ali, *The Divan of Azmi-zade Haleti, Introduction and Critical Edition*, Azmi-zade Haleti Divanı, Tenkitli Metin, Harvard: Civilizations Harvard University, 2003, 368 s.
- Kaya, Bayram Ali, *The Divan of Azmi-zade Haleti, Introduction and Facsimile Edition*, Azmi-zade Haleti Divanı, Tıpkıbasım, Harvard: Civilizations Harvard University, 2003, 204 s.
- Kırzioğlu, Banuçiçek, *Vaiz-zade Muhammed Hâmid Divanı*, Ankara: San Matbaası, 1987, 96 s.
- Kuyumcu, Fehmi, *Divân-ı Hazret-i Kuddusî*, Ankara: Gaye Matbaası, 1972, 734 s.
- Niyazî(Mısırî) Divanı*, İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1963, 232 s.
- Onur, Naci, *Harputlu Rahmi Divanı*, Ankara: İzzetpaşa Vakfı Yayınları, 1996, 357 s.
- Özuygun, Ali Rıza, *Hasan Sezâyî Divanı*, İstanbul: Buhara Yayınevi, 2005, 626 s.
- Samiç, Jasna, *Divan De Kâimî*, Paris: Institut Français D’etudes Anatolienres, 1986, 279 s.
- Şenol, Abdülaziz, *Kenzî Divanı*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2002, 424 s.

- Şimşek, Selami, *Edirneli Kabuli Mustafa Efendi: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri/Kenzü'l-Esrar ve Divanı*,
- Tatçı, Mustafa ve Musa Yıldız, *Divan-ı İlahiyat, Aziz Mahmud Hüdayi*, İstanbul: Sah-haflar Kitap Sarayı, 2005, 559 s.
- Tezeren, Ziver, *Seyyid Azîz Mahmûd Hüddâyî I, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikati ve Eserleri*, İstanbul: (Yayın Yeri İ.Ü. Döner Sermaye İşletmesi ?), 1984.
- Toparlı, Recep, Sadi ÇÖĞENLİ, *Divançe-i Süleyman Nazif*, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, 51+43 s.
- Toparlı, Recep, Sadi ÇÖĞENLİ, Yakup ŞAFAK, *Divançe-i Muhlis Mehmed Esad Paşa*, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, 98 s.

Turkish-written Divans belong to XVII.-XVIIth Centuries

Ziya AVŞAR

Abstract

In our study, we have scanned and evaluated investigation parts and edition critics of the Turkish-Written Divans belong to XVIIth through XIXth Century with different methodology. Whether those works have been prepared by scientific approach or not is the only evaluation criterion for us. The problems seen in the text and works have been touched upon and the failures have been attempted to be shown. Since some of the Divans covering the given centuries were not be reachable, those were preferred to be written at the end of the bibliography.

Keywords: XVIIth, XVIIIth and XIXth Centuries, Divan, Edition Critique, the Sort and Form of Verse.

XVII-XIX. Yüzyıllara Ait Türkçe Divan ve Divançeler

Ziya AVŞAR

Özet

Bu makalemizde XVII.-XIX. yüzyıllara ait yayınlanmış Türkçe divanlar taranarak inceleme kısımları ve tenkitli metin kısımları ayrı yöntemlerle değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Eserlerin bilimsel bir yöntemle hazırlanıp hazırlanmadığı hususu tek değerlendirme ölçütü sayılmıştır. İnceleme ve metinlerde görülen sorunlara değinilmiş, eksiklikler gösterilmeye çalışılmıştır. Bu yüzyılları kapsayan kimi divanlara ulaşılamadığı için, kaynakçada gösterilme yoluna gidilmiştir.

Anahtar Sözcükler: XVII., XVIII. ve XIX. Yüzyıllar, İnceleme, Divan, Tenkitli Metin, Nazım Şekil ve Türleri.